

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра політології

Климончук Василь Йосифович

Політичні цінності

*Навчально-методичний посібник для студентів.
Напрямок підготовки 052– «Політологія»*

Івано-Франківськ
2019

УДК (321)
ББК 66
К-49

Климончук В.Й. Політичні цінності: Навчально-методичний посібник для студентів. Напрямок підготовки 052 – «Політологія». – Івано-Франківськ: Підприємець Голіней О.М., 2019. – 62 с.

Рецензенти:

І.С. Монолатій – доктор політичних наук, професор кафедри політології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Л.Я. Угрин – кандидат політичних наук, доцент кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка

Рекомендовано до друку Вченою радою Факультету історії, політології і міжнародних відносин ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол №1 від 30 серпня 2019 року).

©Климончук В.Й., 2019
©ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019

Зміст

Вступ.....	4
Тематичний план.....	6
Навчальна програма курсу.....	7
Плани та методичні рекомендації до семінарських занять.....	40
Програмові вимоги до курсу.....	51
Короткий термінологічний словник.....	53
Рекомендована навчальна й додаткова література.....	55

Вступ

Курс «Політичні цінності» є нормативною навчальною дисципліною, мета якої – опанування студентами закономірностей політичних відносин та політичної структури суспільства, тенденцій розвитку політичного процесу за допомогою засобів політичної науки. У навчальній дисципліні розглядаються такі категорії, як політика, політичне життя, політична влада, політична система, демократія, громадянське суспільство, політична еліта, лідерство та ін., які є фундаментом для подальшого вивчення глибин політичної влади. На основі отриманих знань у студентів формуються навички чіткого оперування понятійно-категоріальним апаратом політології, виробляється власна позиція і вміння застосовувати знання у професійній та громадській діяльності.

Важливість вивчення даного курсу полягає в тому, що дослідження політичних цінностей розглядається як спосіб реалізації політики шляхом посилення впливу політичної науки на політичну діяльність. При цьому ціннісний аспект політичних змін аналізується з точки зору пошуку нових орієнтирів політичного розвитку України та підвищення політичної активності її громадян.

Мета викладання дисципліни: вивчення сутності, характеру, закономірності та основних функцій політичних цінностей. Ознайомлення з формуванням нової системи цінностей політичного, правового, економічного, соціального, культурницького характеру. З'ясування та вивчення нової системи цінностей в суспільствах що трансформуються.

Завдання вивчення дисципліни.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні **знати:**

Історію зародження історично-методологічних підходів до визначення суті цінностей у придметно діяльносних та духовних формах життя і конкретно у системі політичних відносин та політичної практики;

Основи формування критеріїв та змісту визначення політико-правових вартостей у суспільствах стабільного стану та такого що трансформується;

Визначення суті цінностей політичного та громадянського життя суспільства, зв'язок їх з аксіологічною системою антропологічного характеру;

Особливості формування основних політико-правових та громадянських цінностей у сучасній українській державі проблеми та суперечності у їх утвердженні, принципи поєднання та узгодження.

Вміти:

Застосовувати набуті знання для аналізу політичних процесів та його основних складових елементів;

Розуміти специфіку формування політико-правових та громадянських цінностей в умовах становлення демократичних основ в розвитку суспільства;

Сприяти цілісному осмисленню розвитку української політичної системи, їх взаємодії з іншими аналогічними системами народів Центральної та Східної Європи;

Глибоко розуміти творчість українських мислителів XVI-XIX століть та пошуки науковців-політологів XX-XXI століття.

Тематичний план

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
-------	------------	-----------------

		Лекції
1.	Політична діяльність: суть, структура. Види політичної діяльності	2
2.	Мотивація політичної діяльності: потреби, інтереси, цінності	2
3.	Соціальні цінності	2
4.	Суть і особливості політичних цінностей	2
5.	Цінності як формотворча складова політики	2
6.	Ідеологія як система цінностей і групових переконань	2
7.	Політична культура як модель орієнтації і поведінки людини в політичному житті	2
8.	Політичні цінності – мета	2
9.	Політичні цінності – мета та засоби як умова реалізації фундаментальних цінностей	2
10.	Ціннісний вимір влади	2
11.	Політико – правовий нігілізм як антицінність	2
12.	Політичний популізм як антицінність	2
	Разом	24

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Суть і особливості політичних цінностей	2
2.	Ідеологія як система цінностей і групових переконань	2
3.	Цінності як формотворча складова політики	2
4.	Політичні цінності – мета та засоби як умова реалізації фундаментальних цінностей	2
5.	Ціннісний вимір влади	2
6.	Політико-правовий нігілізм як антицінність	2
7.	Політичний популізм як антицінність	2
	Разом	14

Навчальна програма курсу

Тема 1. Політична діяльність: суть, структура. Види політичної діяльності (2год)

Місце та особливості політичної діяльності в системі людської діяльності. Риси та детермінанти політичної діяльності. Методи, принципи, засоби, види та підвиди політичної діяльності. Форми політичної діяльності. Структура політичної діяльності. Політичне керівництво, його компоненти. Політична платформа: політична стратегія, політична тактика, політичний курс. Політичне функціонування і політична участь. Типологія учасників політичної діяльності. Раціональне та ірраціональне в політичній діяльності.

Тема 2. Мотивація політичної діяльності: потреби, інтереси, цінності (2год)

Потреби як відносини між суб'єктом та умовами його існування. Політичні потреби як стан суперечності між наявним і бажаним, між реально наявним і необхідним. А Маслоу про рівні потреб. Суть і природа політичної потреби. Потреба в самореалізації. Усвідомлення політичної потреби. Ціннісне ставлення до власної потреби. Фактори вибору засобів задоволення усвідомлених потреб. Потреба в політичній діяльності як цінність багатьох потреб.

Інтерес як відносини між суб'єктами з приводу умов існування. Інтерес як інструментальні цінності, які сприяють досягненню основних цілей. Особливості політичних інтересів. Зміни політичного інтересу. Політичний інтерес як джерело політичної поведінки. Об'єкт політичного інтересу. Класифікація політичних інтересів на основі певних критеріїв. Політичний інтерес і політичні пріоритети.

Взаємозв'язок: політичні потреби – політичні інтереси – політичні цінності.

Тема 3. Соціальні цінності (2год)

Цінність як момент практичної взаємодії людини і світу. Цінність як основа вибору людиною цілей, засобів, умов діяльності з метою досягнення результату. Ціннісна орієнтація як процес вибору. Цінність та ідеал як своєрідний орієнтир поведінки. Специфіка ідеалу. Оцінка як вираження суб'єктивного ставлення до цінності.

Суспільна система цінностей: матеріальні і духовні цінності. Етичні цінності, що об'єктивуються в традиціях, звичаях, нормах, ідеалах. Естетичні цінності. Теоретичні цінності: принципи, поняття теорії як основа будь-якої науки. Релігійні цінності. Політичні цінності. Групові цінності.

Тема 4. Суть і особливості політичних цінностей (2год.)

Політичні цінності виконують роль орієнтирів у складному світі політики, визначають її сенс і зміст. **Політичні цінності** – найвищі принципи, які забезпечують злагоду в суспільстві чи соціально-політичних групах відносно головних цілей і проблем. Політологічний енциклопедичний словник визначає **політичні цінності** як «сукупність ідей, уявлень і відповідних соціо-психологічних утворень (настанов, орієнтацій, переживань, стереотипів), що визначають цілеспрямовання, стратегію і тактику політичної діяльності».

Існує три підходи до трактування феномену цінностей. **Перший підхід** (базується на тому, що в якості цінностей можуть виступати різноманітні предмети, будь-які речі (як матеріальні, так і соціальні за своїм походженням).

Другий підхід (Микола Лапін, Нейл Смелзер, Толкотт Парсонс) акцентує свою увагу на цінностях як на явищі трансцендентного характеру (таке, що знаходиться поза досвідом у підсвідомості), що притаманне перш за все внутрішньому світові людини, і виявляється через прояв її психіки: погляди, уявлення, переконання, емоції тощо.

Третій підхід (Валерій Богомолів, Дмитро Леонт'єв), трактує цінності як елемент суспільних відносин, опредмечений у формі соціальних інститутів. Подібних поглядів дотримується Д. Леонт'єв: «Система цінностей... являє собою предметне втілення системи діяльності і суспільних відносин, відображаючи таким чином сутність життєдіяльності даної общини. За сучасних умов політичні цінності відбиваються у змісті т.зв. **політичних універсалій** – найбільш загальних політичних понять, які трактуються через сукупність рис і проявів у політичній культурі, діяльності та ідеології. До найбільш сталих загальнолюдських політико-культурних універсалій відносяться:

- загальнолюдські політичні принципи та ідеали – Мир, Свобода, Правопорядок, Демократія, Суверенітет, Права Людини, Рівність (соціально-правова), Братерство тощо, які хоча б декларативно визнаються у масштабах світового співтовариства;
- міжнародна політична мова, в якій закріплено понятійно і лексично все різноманіття політичних явищ, процесів, і зокрема – цінностей;
- міжнародна політична символіка, яка володіє найсуттєвішими емоційно-психологічними механізмами впливу на політичну свідомість: це і відомі символічні емблеми та знаки; і музичні твори чи теми, символізуючи певні політичні настрої; і навіть символіка кольорів (білий – символ допомоги, чистоти дій і думок; блакитний – знак захисту, миру; зелений – життя планети, природи, людства, колір екології; рожевий – захист дитини і материнства);
- міжнародні політичні організації, діяльність та існування яких затверджує загальнолюдську політику культури та координує спрямованість глобальної політики;
- глобальна політична інтеграція – ціннісний процес, який ще діє як тенденція та безпосередньо визначається поглибленням глобальних проблем сучасності;

- всесвітня розповсюдженість держави як універсальної форми політичної організації народів;
- міжнародне право – нормативна система, що виступає як механізм регулювання відносин між державами, світовими організаціями і спільнотами, і спирається на досягнення політичної культури і історичний досвід політичних стосунків.

Крім того, політологія виокремлює також негативні політичні універсалії (**антицінності**), які отримали розповсюдження в політичному житті. Серед них найбільш розповсюдженими є:

- політичний нігілізм (заперечення цінностей);
- політичний абсентеїзм (пасивність, аполітизм);
- популізм у політиці;
- політична істерія і фанатизм (крайні вирази політичного ідеалізму);
- політичний екстремізм (вкрай радикальна позиція);
- політичний регіоналізм (протипага глобальній політичній інтеграції);
- політичне (перш за все, нелегітимне) насильство.

Політичні цінності характеризуються трьома ознаками:

- реалізація їх можлива лише в ході спільних дій (зусиль) людей;
- активний характер впливу на всі сторони і механізми державної влади;
- мають безпосередній зв'язок із єдиним інтересом соціальної спільноти, її конкретно-історичного способу життя».
- найтиповішими **критеріями**, які застосовують до типології політичних цінностей, є:
- система уявлень та вірувань людей щодо бажаного і найкращого типу політичної системи, режиму влади;
- потреби і умови, що забезпечують посилення соціально-політичних зв'язків у групі, соціальній спільноті чи організації (політична інтеграція);
- здатність політичного інституту ефективно виконувати свої функції;
- відповідність політичних феноменів структурі соціальних потреб і бажань;
- наповнення каталогу політичних благ, які повинні забезпечувати діючі та майбутні політичні інститути;
- набір певних ідеалів (принципів, непорушних постулатів, традицій), які наповнюють ціннісним змістом сучасні ідеологічні системи.

Як відомо, виокремлюють матеріальні, духовні, соціально-політичні, реально-екзистенціальні (реально існуючі), цільові (мета діяльності) та нормативні (правила, норми, ідеали) цінності. Крім того, політичні цінності можуть бути як предметними (влада, безпека, демократія, легітимність, порядок, рівність, свобода, справедливість, самоврядування тощо), так і суб'єктивними (демократичні, ліберальні, консервативні, революційні, утопічні тощо уявлення, орієнтації, практики). Таким чином, **будь-який феномен суспільної дійсності, що є значущим для політики, може розглядатись як політична цінність.**

Відповідно до засобів впливу і глибини включення до політичного буття, **цінності поділяють на дві групи**: цінності-цілі та цінності-засоби.

Серед найбільш значних **цінностей-цілей** слід назвати: добробут; безпеку (правову, екологічну, техногенну, військову, інформаційну, економічну); порядок (державно-політичний, соціальний, правовий); прогрес (розвиток соціальний, технологічний, культурний); справедливість соціальна і моральна; рівність (у можливостях, у правах, політична, соціальна); легітимність; легальність (законність); свобода.

Цінності-засоби та їх політичне втілення виступає умовою реалізації тих чи інших фундаментальних ідеалів, що визначають характер політичного процесу. До цінностей такого розряду відносять феномен влади, мир, війну, революцію, реформу, насильство і авторитет.

Завдяки системі визнаних і діючих політичних цінностей здійснюється добір та ієрархізація політичних пріоритетів, визначається характер політичної аргументації, формується інструментарій та технології (антитехнології) політичної діяльності; утворюються і насичуються змістовними акцентами програми політичного життя.

Завдяки системі визнаних і діючих політичних цінностей здійснюється добір та ієрархізація політичних пріоритетів, визначається характер політичної аргументації, формується інструментарій та технології (антитехнології) політичної діяльності; утворюються і насичуються змістовними акцентами програми політичного життя. Саме з цих можливостей ціннісного впливу політолог Олександр Демідов виокремлює **ціннісні домінанти політики**, які фактично є тенденціями виявлення духовно-ідеальних сторін (характеристик) у політичному процесі. Серед них:

Сакралізація політичної сфери: формування уявлень про політичну реальність через її трактування, як богоугодну чи, навпаки, боговідступну справу, як особливий засіб реалізації вказівок, які визначив Всевишній. Вплив цієї домінанти надзвичайно поляризує політику, замість плюралізму позицій виникає жорстка дихотомія «божественного» і «диявольською», ідеологічні постулати підмінюються релігійними догматами, увесь політичний процес ірраціоналізується.

Під впливом етнічного фактору, актуалізуються цінності патріотичної і національної спрямованості. Цінності національного пріоритету стають домінантними в політиці (та навіть організуються у націоналістичні ідеології) за певних умов – захист від зовнішньої агресії (акцентує патріотизм), національно-культурний ренесанс, захист національно-етнічної ідентичності, прагнення зрілих етносів (народностей, що вже усвідомлюють себе як націю) до утворення власної національної держави.

Гуманітарна домінанта пов'язана з ідеєю захисту і реалізації прав людини. Вона суттєво впливає на механізм політичної влади, посилюючи особистісний вимір усіх соціополітичних реалій, засобів рішення соціальних проблем і досягнення політичних цілей. Дана ціннісна домінанта збагачує зміст традиційних політичних цінностей (напр., демократії, плюралізму,

стабільності тощо). Зокрема, в безпеці особи увага концентрується на її людському розумінні, а змістовне розуміння поширюється, завдяки врахуванню економічного, правового, психологічного, культурного й екологічного аспектів.

Екологічна домінанта особливо насичує політику в ХХ ст.; вона впливає на цілі та програми політичних партій і рухів, стає компонентом прогресивної, «рефлексивної» державної політики, лягає у підґрунтя глобальних світових екологічних рухів. Але слід враховувати, що зворотна сторона цієї ціннісної домінанти – це загроза технологічного регресу та екологічної стагнації, тому «спекуляція» та популізм на цій ідеї – неприпустимі; вона потребує фахової і сумлінної політичної уваги.

Тема 5. Цінності як формотворча складова політики (2 год.)

Політична свідомість - це усвідомлення сфери політики соціальними суб'єктами (індивідами, групами, спільнотами та ін.).

В структуру політичної свідомості включаються політичні норми і цінності, політичні переконання і уявлення, теоретичні і емпіричні знання. Політична свідомість формується в процесі політичної соціалізації.

Політична свідомість взаємозв'язана і взаємодіє з іншою формою суспільної свідомості: економічними переконаннями, правовими теоріями і нормами, філософськими навчаннями, етичними концепціями, естетичними цінностями, художніми поглядами.

Функції політичної свідомості:

- **пізнавально-інформаційна** - пізнання світу політики, отримання політичної інформації;
- **оцінна** - оцінка політичної дійсності і формування політичних поглядів, переконань, позицій;
- **регулятивна** - регулює соціальну поведінку людей на основі сприйняття дійсності, а також на основі сукупності що виробляються їм політичних ідей, норм, уявлень і переконань;
- **мобілізуюча** - спонукає людей до політично орієнтованої поведінки, до участі в суспільному житті ради відстоювання своїх соціально-політичних інтересів.

Політична свідомість - системна освіта, що має різні рівні:

- **теоретичний** - представлений різними роду концепціями, ідеями, переконаннями, що мають політичний характер. Усвідомлення політики на теоретичному рівні дозволяє:
 - а) ставити і вирішувати її найважливішу мету і задачі - як фундаментальні (стратегічні), так і поточні (тактичні);
 - б) визначати засоби і методи їх досягнення;
 - в) визначати напрями і шляхи організаційно-політичного забезпечення рішення наспілих проблем;
 - г) виробляти концептуальні підходи до соціального контролю ходу

виконання політичних рішень і цільових програм;
д) коректувати політику з урахуванням даних політичного досвіду.

- **емпіричний** - базується на безпосередній практиці, участі в політичному процесі різних соціальних спільнот. Даний рівень відображає політичну дійсність у формі відчуттів, ілюзій, переживань, уявлень.

- **буденний** - характеризує сукупність виникаючих безпосередньо з буденного життя ідей, поглядів суспільного класу, соціального прошарку або групи людей. Даному рівню властиві яскраво виражені соціально-психологічні риси: настрої, відчуття, емоції.

Формами політичної свідомості виступають індивідуальне, групове і масове.

Індивідуальна політична свідомість формується в процесі політичної соціалізації і виражає здатність особи оцінювати політику і діяти в ній.

Носіями групової свідомості виступають політичні партії і інші політичні організації і об'єднання.

Масова політична свідомість виражає опосередкований рівень і зміст потреб суспільства. Воно відображає також характер знань суспільства про політичну дійсність. Масова свідомість вельми динамічно. Воно випробовує на собі дію безлічі чинників: різні соціальні потрясіння, зміст конкретної історичної ситуації і багато що ін.

Політична психологія - наукова дисципліна, що вивчає психологічні компоненти (настрої, думки, відчуття, ціннісні орієнтації і тощо) в політичному житті суспільства. Вони формуються і виявляються на рівні політичної свідомості націй, класів, соціальних груп, урядів, індивідів і реалізуються в їх конкретних політичних діях.

Політична психологія - це область політичної свідомості і політичної поведінки людей, яка виражає їх по переважно оцінне і, як правило, емоційно забарвлене відношення до політичної системи (перш за все до державної влади), до подій і фактів політичного життя.

На відміну від політичної ідеології політична психологія є несистематизованою, внутрішньо суперечливою сукупністю переконань, що включають як раціональні, так і підсвідомі (ірраціональні) погляди. Інтегруючи реальні суб'єктивні якості політичних суб'єктів, політична психологія здатна робити вирішальний вплив на виникнення специфічних політичних груп (натовпи, маси, публіки).

Політична психологія як відносно самостійний напрям досліджень склалася на початку ХХ в., коли в рамках дослідження політики і політичних процесів значне місце займали психологічні по своїй суті підходи. Будь-який політичний процес залежить від настрою що беруть участь в ньому людей, відображає темперамент народу, особливості характеру осіб, які його очолюють. Саме у сфері політики виникають деякі проблеми, які вивчаються політичною психологією.

В зміст політичної психології включаються найрізноманітніші прояви

людської психіки, в тому випадку, якщо вони впливають на перебіг політичних подій, є їх частиною. Інакше кажучи, це та сукупність духовних утворень, яка сприяє виробленню у людини безпосередніх мотивів і установок політичної поведінки. Якщо ідеологія є продуктом спеціалізованої свідомості, теоретичної діяльності групи, то психологія формується в процесі безпосередньої активності громадян, на підставі їх практичної взаємодії між собою і з інститутами влади.

Серед стійких психологічних феноменів більше значення має **політична ментальність** - сукупність стабільних політичних цінностей, способів реагування суб'єктів політики на різноманітні соціальні зміни і політичні події. Стрижнем політичної ментальності виступає національний характер, в якому сконцентрований досвід історичного розвитку певної історичної спільності.

Різними політико-психологічними якостями володіють класи, соціальні шари, а також малі (з безпосереднім спілкуванням) групи, зокрема мікро соціальні об'єднання людей, окремі політичні асоціації і т.д.

Структура політичної психології, як і суспільної психології в цілому, складна і багатостороння. Реальна політика будується на обліку і використуванні знань про структуру і динаміку політичної психології. В політології сформульований «принцип утомленості», що означає необхідність обліку вираженої непостійності політичних переваг, емоцій, що характеризується швидким підйомом і таким же швидким виснаженням інтересу маси до публічних справ.

Ідеологія - система поглядів, уявлень, ідей, що виражають інтереси того або іншого суспільства або соціальної спільності.

Політична ідеологія концентрує свою увагу на політичних ідеях, теоріях, інтересах. Політичні ідеології виступають як раціонально-ціннісна форма мотивації політичної поведінки і складають світоглядну основу політики.

Кожна ідеологія має свою точку зору на хід політичного і соціально-економічного розвитку суспільства, свої методи і засоби рішення, що стоять перед суспільством задач. Тому основною функцією політичної ідеології є оволодіння суспільною свідомістю. Один з родоначальників ідеології К.Маркс вважав, що коли ідеї опановують масами, то вони стають матеріальною силою.

Будь-яка ідеологія носить політичний характер, але поняття політична ідеологія вживається в специфічному значенні - як сукупність поглядів соціальних груп на політичний устрій суспільства, на місце політики в суспільному житті.

Політична ідеологія, як ядро політичної свідомості, систематизована сукупність ідейних поглядів, що виражає інтереси різних соціальних груп з приводу влади, має такі форми прояву:

- політичні теорії;
- політичні концепції;
- політичні ідеї;
- соціально-політичні ідеали;
- політичні принципи;

- політичні гасла;
- політичні погляди.

Політична ідеологія виконує ряд функцій:

- вираз і захист інтересів певної соціальної спільності (групи, класу, нації);
- упровадження в суспільну свідомість своїх критеріїв оцінки політичних подій, політичної історії;
- інтеграція (об'єднання) людей на базі загальних оцінок, ціннісних орієнтацій, політичних уявлень;
- організація і регулювання поведінки людей на основі загальноідеологічних норм і цінностей;
- обґрунтування мотивів політичної поведінки і мобілізація соціальних спільностей на реалізацію поставлених задач;
- легітимізація влади; раціональне обґрунтування (виправдання) діяльності правлячої еліти.

Необхідно відзначити, що ідеологія є духовним зняряддям еліт. Саме еліти розробляють (оновлюють) і упроваджують політичну ідеологію в широкі соціальні шари, намагаючись привернути на свій бік максимальне число прихильників своїх ідей. Природно, що ці еліти переслідують перш за все свою особисту мету і інтереси.

Існують три основні рівні функціонування політичної ідеології (Пугачев В.П., Соловьев А.И. Введение в политологию. – М.,1995. – С. 224-225):

Теоретико-концептуальний, на якому формуються основні положення і обґрунтовуються ідеали і цінності певного класу, нації, соціальної спільності.

Програмно-політичний, на якому соціально-філософські принципи і ідеали перекладаються на мову програм і гасел, формується нормативна основа для ухвалення управлінських рішень і політичної поведінки громадян.

Актуалізований, який характеризує рівень освоєння громадянами ідей, мети, принципів конкретної ідеології. На цьому рівні визначається ступінь впливу ідеології на практичну діяльність людей.

Завдяки системі визнаних і діючих політичних цінностей здійснюється добір та ієрархізація політичних пріоритетів, визначається характер політичної аргументації, формується інструментарій та технології (антитехнології) політичної діяльності; утворюються і насичуються змістовними акцентами програми політичного життя. Саме з цих можливостей ціннісного впливу політолог А.І.Демідов виокремлює ціннісні доміанти політики, які фактично є тенденціями виявлення духовно-ідеальних сторін (характеристик) у політичному процесі.

Середних:

Сакралізація політичної сфери: формування уявлень про політичну реальність через її трактування, як богоугодну чи, навпаки, боговідступну справу, як особливий засіб реалізації вказівок, які визначив Всевишній. Вплив цієї доміанти надзвичайно поляризує політику, замість плюралізму позицій виникає жорстка дихотомія “божественного” і “диявольською”, ідеологічні

постулати підмінюються релігійними догматами, увесь політичний процес ірраціоналізується.

Під впливом етнічного фактору, актуалізуються цінності патріотичної і національної спрямованості. Цінності національного пріоритету стають домінантними в політиці (та навіть організуються у націоналістичні ідеології) за певних умов – захист від зовнішньої агресії (акцентує патріотизм), національно-культурний ренесанс, захист національно-етнічної ідентичності, прагнення зрілих етносів (народностей, що вже усвідомлюють себе як націю) до утворення власної національної держави. **Гуманітарна домінанта** пов'язана з ідеєю захисту і реалізації прав людини. Вона суттєво впливає на механізм політичної влади, посилюючи особистісний вимір усіх соціополітичних реалій, засобів рішення соціальних проблем і досягнення політичних цілей. Дана ціннісна домінанта збагачує зміст традиційних політичних цінностей (напр., демократії, плюралізму, стабільності тощо).

Екологічна домінанта особливо насичує політику в ХХ ст.; вона впливає на цілі та програми політичних партій і рухів, стає компонентом прогресивної, "рефлексивної" державної політики, лягає у підгрунтя глобальних світових екологічних рухів. Але слід враховувати, що зворотна сторона цієї ціннісної домінанти – це загроза технологічного регресу та екологічної стагнації, тому "спекуляція" та популізм на цій ідеї – неприпустимі; вона потребує фахової і сумлінної політичної уваги.

Політичні цінності характеризуються трьома ознаками:

- 1) реалізація їх можлива лише в ході спільних дій (зусиль) людей;
- 2) активний характер впливу на всі сторони і механізми державної влади;
- 3) мають безпосередній зв'язок із єдиним інтересом соціальної спільності.

Згідно засобів впливу і глибини включення до політичного буття, їх поділяють на дві групи: цінності – цілі та цінності – засоби.

Серед найбільш значних цінностей - цілей слід назвати: добробут; безпеку (правову, екологічну, техногенну, військову, інформаційну, економічну); порядок (державно-політичний, соціальний, правовий); прогрес (розвиток соціальний, технологічний, культурний); справедливість соціальна і моральна; рівність (у можливостях, у правах, політична, соціальна); легітимність; легальність (законність); свобода.

Відомо, що неоконсерватизм значно зблизився наприкінці ХХ ст. із лібералізмом у розумінні деяких ціннісних пріоритетів, і цим чимало сприяв трансформації останнього в неолібералізм. Тепер їх ціннісні позиції щодо соціального прогресу, прав людини, її соціально-економічної активності та доктрини "відповідальної рефлексуючої держави" майже співпадають. Цінності - засоби та їх політичне втілення виступає умовою реалізації тих чи інших фундаментальних ідеалів, що визначають характер політичного

процесу.

До цінностей такого розряду відносять феномен влади, мир, війну, революцію, реформу, насильство і авторитет.

Політичний і правовий нігілізм є різновидами соціального нігілізму. Політичний нігілізм не заперечує всю політику взагалі, а скоріше окремі її усталені форми та інститути (державність, плюралізм, ідеологію, політичну свідомість тощо). В силу цього нігілістична позиція в політиці веде до екстремізму, до неприйняття курсу реформ, до різних форм соціального протесту та принципового абсентеїзму; політичним нігілізмом були насичені анархістські програми та ідеї, сьогодні ж він виступає рисою політиків, що схильні до популізму, до вкрай радикальних методів політичної дії (як правого, так і лівого крила).

Правовий нігілізм полягає в загально-негативному, неповажному ставленні до права, у запереченні його верховенства, первинності закону та необхідності нормативного порядку.

Витоками і важливими чинниками розростання політико-правового є не тільки соціально-економічна криза, політична невлаштованість і громадські негаразди “транзитних” суспільств, але й деформації у політичній і правовій свідомості людей, їх неосвіченість у цій сфері, серйозні вади у слідчо-прокурорській та міліцейській практиці та, часто, безпорадність і “мнима незалежність” судів.

Ще один феномен, що підпитується політичною і юридичною неосвіченістю є **політико-правовий ідеалізм** як анти-ціннісна позиція. Він означає надзвичайну, необґрунтовану переоцінку інститутів політики і права через деформовану правосвідомість, дефіцит політико-правової культури чи належність до фанатично-ідеалістичної субкультури в політиці.

Тема 6. Ідеологія як система цінностей і групових переконань (2 год.)

Термін «ідеологія» був введений в науковий побут французьким дослідником Антуаном Дестют де Траси в кінці ХУІІІ століття і означав «науку про ідеї».

Ідеологія - система поглядів, уявлень, ідей, що виражають інтереси того або іншого суспільства або соціальної спільності.

Політична ідеологія концентрує свою увагу на політичних ідеях, теоріях, інтересах. Політичні ідеології виступають як раціонально-ціннісна форма мотивації політичної поведінки і складають світоглядну основу політики.

Кожна ідеологія має свою точку зору на хід політичного і соціально-економічного розвитку суспільства, свої методи і засоби рішення, що стоять перед суспільством задач. Тому основною функцією політичної ідеології є оволодіння суспільною свідомістю. Один з родоначальників ідеології К.Маркс вважав, що коли ідеї опановують масами, то вони стають матеріальною силою.

Будь-яка ідеологія носить політичний характер, але поняття політична ідеологія вживається в специфічному значенні - як сукупність поглядів

соціальних груп на політичний устрій суспільства, на місце політики в суспільному житті.

Політична ідеологія, як ядро політичної свідомості, систематизована сукупність ідейних поглядів, що виражає інтереси різних соціальних груп з приводу влади, має такі форми прояву:

- політичні теорії;
- політичні концепції;
- політичні ідеї;
- соціально-політичні ідеали;
- політичні принципи;
- політичні гасла;
- політичні погляди.

Політична ідеологія виконує ряд функцій:

- вираз і захист інтересів певної соціальної спільності (групи, класу, нації);
- упровадження в суспільну свідомість своїх критеріїв оцінки політичних подій, політичної історії;
- інтеграція (об'єднання) людей на базі загальних оцінок, ціннісних орієнтацій, політичних уявлень;
- організація і регулювання поведінки людей на основі загальноідеологічних норм і цінностей;
- обґрунтування мотивів політичної поведінки і мобілізація соціальних спільностей на реалізацію поставлених задач;
- легітимізація влади; раціональне обґрунтування (виправдання) діяльності правлячої еліти.

Необхідно відзначити, що ідеологія є духовним знаряддям еліт. Саме еліти розробляють (оновлюють) і упроваджують політичну ідеологію в широкі соціальні шари, намагаючись повернути на свій бік максимальне число прихильників своїх ідей. Природно, що ці еліти переслідують перш за все свою особисту мету і інтереси.

Існують три основні рівні функціонування політичної ідеології (Пугачев В.П., Соловьев А.И. Введение в политологию. – М., 1995. – С. 224-225):

Теоретико-концептуальний, на якому формуються основні положення і обґрунтовуються ідеали і цінності певного класу, нації, соціальної спільності.

Програмно-політичний, на якому соціально-філософські принципи і ідеали перекладаються на мову програм і гасел, формується нормативна основа для ухвалення управлінських рішень і політичної поведінки громадян.

Актуалізований, який характеризує рівень освоєння громадянами ідей, мети, принципів конкретної ідеології. На цьому рівні визначається ступінь впливу ідеології на практичну діяльність людей.

-Історично першою політичною ідеологією стала ідеологія лібералізму, родоначальником якої були Дж.Локк, Т.Гоббс і А.Сміт. В основі ідеології лібералізму (лат. *liberalis* – вільний), що виникла в кінці ХУП і остаточно що оформилася до середини ХІХ століття лежить концепція про пріоритет особистих прав і свобод над всіма іншими (суспільством, державою). При

цьому зі всіх свобод перевага віддається економічним свободам (свободі підприємництва, пріоритету приватної власності).

Лібералізм - політична та ідеологічна течія, що об'єднує прихильників парламентського ладу, вільного підприємництва та демократичних свобод і обмежує сфери діяльності держави.

Основоположними ознаками лібералізму є:

- свобода особи;
- пошана і дотримання прав людини;
- свобода приватного володіння і підприємництва;
- правова рівність громадян;
- договірна система утворення держави;
- розподіл влади, ідея вільних виборів всіх інститутів влади;
- невтручання держави в приватне життя.

Лібералізм:

- обґрунтував процес відособлення і становлення самостійного індивіда - представника буржуазії, що зароджувалася;
- як початкове висунув положення про святенність і невідчужуваність природних прав і свобод особи (права на життя, свободу і приватну власність), про їх пріоритет над інтересами суспільства і держави;
- вважає, що умовами самореалізації індивіда є зріле цивільне суспільство, правова рівність громадян, політичний плюралізм як принцип організації життя суспільства на початках різноманіття, правова держава з обмеженими можливостями втручання в сфери життя цивільного суспільства.

Виниклий в першій половині ХХ століття на базі класичного лібералізму неолібералізм трансформував ряд його ідей:

- була прийнята теза про необхідність розширення соціальних функцій держави і меж його втручання в економічну і соціальну сфери;
- положення про жорсткий розподіл політичних ролей керівників і керованих змінилося тезою про консенсус всіх політичних сил як сутності політики;
- найважливішими достоїнствами політичної системи були визнані справедливість, зв'язаність держави правом, орієнтація уряду на моральні цінності і принципи, участь мас в політичному процесі, конкуренція еліт.

Головне значення лібералізму можна виразити формулою: держава повинна захищати особу від зловживань і негативних наслідків функціонування ринкової системи.

Неоліберали бачать помилку старого лібералізму в недооцінці матеріальних аспектів забезпечення свободи, ігноруванні досвіду соціально-орієнтованої економіки Німеччини. Вони підкреслюють, що в нормально функціонуючому суспільстві повинні бути переборюванні найбільш волаючі види нерівності, яки дестабілізують суспільство і заважають розвитку кожного індивіда.

Таким чином, основна відмінність неолібералізму і класичного лібералізму

полягає в різному розумінні суспільної ролі держави. Якщо класичний лібералізм виступав проти втручання держави в економічне життя, сучасні ліберали відводять йому значну роль в рішенні соціально-економічних проблем.

Консерватизм і неоконсерватизм. Консерватизм як тип суспільно-політичної думки та ідейно-політичної течії (від лат. *conservare* – зберігати, охороняти) відображає ідеї, ідеали, орієнтації, ціннісні норми тих класів, фракцій і соціальних груп, становищу яких загрожують об'єктивні тенденції суспільно-історичного й соціально економічного розвитку.

Консерватизм - політична ідеологія і практика суспільно-політичного життя, зорієнтована на збереження і підтримання існуючих форм соціальної структури, традиційних цінностей і морально-правових засад.

Передумовою виникнення консерватизму стала Велика Французька революція 1789 року, в результаті якої мир був приголомшений радикалізмом політичного перевлаштування. Тому консерватизм відкидає будь-які революційні зміни суспільного устрою.

Консерватизм наголошує на необхідності збереження традиційних правил, норм, ієрархії соціальних і політичних структур, інститутів, покликаний захищати статус-кво, пояснювати необхідність його збереження, враховуючи реалії, що змінюються, пристосовуватись до них.

Основні положення консерватизму:

- базовими цінностями є: **порядок, стабільність і традиціоналізм;**
- суспільство і держава є результатом природної еволюції, а не договори і об'єднання громадян (як прийнято вважати в лібералізмі);
- суспільство розвивається завдяки наявності в ньому так званої природної життєвої сили, існування якої раціонально пояснити неможливо, тому немає необхідності втручатися в хід історичного розвитку;
- приватна власність, ринок і вільне підприємництво є результатом розвитку якогось природного життєвого начала;
- політичним ідеалом є сильна держава, чітка політична стратифікація: влада належить еліті, а свобода є підкорення влади і лояльність до неї.

Класичний консерватизм також зміг трансформуватися в неоконсерватизм («рейганоміка» в США, «тетчеризм» в Англії), який далеко пішов від первинної ідеї:

- відбулася помітна еволюція у бік пріоритету прав і свобод окремої особи при істотному обмеженні економічних і соціальних функцій держави за рахунок приватизації державної власності і скорочення державних програм;
- консерватизм став ідеологією широких верств «середнього класу» західного суспільства;

Історична заслуга неоконсерватизма:

- він сформулював і запропонував ефективні способи рішення актуальних проблем, викликаних економічним спадом 70-х років ХХ століття. До числа цих способів відносяться: а) структурна перебудова економіки, що

відповідала потребам нового етапу технологічної революції; б) створення нової системи стимулів замість традиційної, орієнтованої на зростання рівня життя. Нові мотивації були пов'язані із зростанням якості життя, створення нових форм самореалізації особи; органічно з'єднав старі цінності доіндустріальної епохи (сім'я, релігія, мораль) з цінностями постіндустріальної ери - творча праця, унікальність кожної особи, прискорений розвиток культури, освіти, активне залучення працівників до управління виробництвом.

Комунізм. Комуністична ідеологія сформувалася на основі марксизму - учення, що виникло в Західній Європі в середині ХІХ століття. На противагу панувалому тоді класичному лібералізму марксизм сформулював вчення про побудову справедливого суспільства, в якому буде, нарешті, раз і назавжди покінчено з експлуатацією людини людиною.

Марксизм:

- сформулював вчення про побудову справедливого - комуністичного - суспільства, в якому буде: покінчено з експлуатацією людини людиною; подолані всі види соціального відчуження людини від влади, власності і результатів праці;
- став світоглядом пролетаріату, що виникнув в результаті промислового перевороту;
- був радикальною ідеологією, що акцентувала увагу на революційних, насильних методах перетворення соціальної дійсності, що витікало із змісту марксистської концепції суспільного розвитку;
- розглядав історичний прогрес як послідовну зміну суспільно-економічних формацій; при цьому антагоністичні формації (рабовласницька, феодальна, капіталістична) зароджуються на базі приватної власності, а комунізм (і його перша фаза – соціалізм) формується на принципово іншій економічній основі - суспільної власності;
- вважав, що непримиренність соціальних інтересів пролетаріату і буржуазії і, отже, жорстка класова боротьба обумовлені збереженням приватної власності в руках буржуазії. Тому революційний перехід від капіталізму до соціалізму полягає, перш за все, в експропріації приватної власності і передачі її в руки тих, хто своєю працею створює всі багатства суспільства, а також у встановленні диктатури пролетаріату;
- характеризував комуністичній суспільство, перш за все, через людину нового типу, орієнтованого виключно на моральні стимули до праці (праця на загальне благо є одночасно праця на благо власне і нащадків; в праці формується особа; праця є спосіб самовираження і т.п.);
- вважав, що найважливішим механізмом інтеграції різних елементів соціальної структури виступає комуністична партія. Для більш повної реалізації цієї функції передбачалося перетворення партії у владну структуру, зрощення з державою, яка під її керівництвом повинна поступово замінюватися системою суспільного самоврядування.

Марксистська концепція соціалізму розглядає його як нижчу, незрілу фазу комунізму. Соціалізм характеризується ліквідацією приватної власності та експлуататорських класів, утвердженням суспільної власності на засоби виробництва, провідної ролі робітничого класу, здійсненням принципу «від кожного за здібностями, кожному за працею», забезпеченням соціальної справедливості, мов для всебічного гармонійного розвитку особистості.

Реалізація догматизованого марксистського варіанту соціалізму здійснювалася через масове соціальне насильство, заборону приватної власності, ринкових відносин, політичної і духовної опозиції. Соціалізм як суспільний лад протиставив себе свободі й демократії, що призвело або до повної його ліквідації (СРСР, країни Центральної та Східної Європи), або до глибокої кризи (Куба, Північна Корея) чи ринкового реформування (Китай, В'єтнам). Відповідно це спричинило і кризу уявлень про соціалізм.

Соціал-демократизм. Разом з лібералізмом життєздатнішою і ефективнішою на практиці опинилася ідеологія соціал-демократизму, що формує значною мірою центристську політичну орієнтацію.

Теоретичні основи соціал-демократизму були закладені Е.Бернштейном в роботі «Передумови соціалізму і завдання соціал-демократії» (1899). У ній він обґрунтував тезу про здібність капіталізму до саморозвитку і на цій основі здійснив ревізію висновків класичного марксизму. Багато ідей Е.Бернштейна увійшли до політичної доктрини сучасної соціал-демократії.

Сьогодні соціал-демократична ідеологія є політичною доктриною центристських сил, хоча зароджувалася вона як ліва ідеологія, як одна з течій усередині марксизму. Вона змогла інтегрувати досягнення політичної думки різних напрямів, зокрема марксизму і лібералізму, і створити ідеологію, що виражає інтереси широких прошарків західного суспільства: робітників, інтелігенції, підприємців. Ця обставина викликає особливий інтерес до ідеології соціал-демократизму, оскільки вона виділяє її із загального ряду політичних ідеологій відсутністю претензій на глобальність і жорстку нормативність.

Соціал-демократична концепція соціалізму визначає його як суспільний лад, що досягається не революційною ліквідацією, а реформуванням капіталізму зі збереженням приватної власності, забезпеченням зростання середнього класу і соціального партнерства, досягнення значно вищого рівня соціальної рівності й справедливості. Відкинувши марксистську теорію краху капіталізму, соціал-демократія найбільших успіхів досягла в країнах Західної Північної Європи. Її соціально-політична доктрина залишається найважливішою у третьому тисячолітті.

Ідеологія соціал-демократизму:

- вельми прагматична, що визначило високу життєву силу її ідей, не дивлячись на радикальні зміни в світі;
- теоретично пластична, що дозволяло їй змінюватися разом із змінами соціальної дійсності: вона змогла інтегрувати досягнення політичної думки різних напрямів (у тому числі марксизму і лібералізму) і створити

ідеологію, що виражає інтереси широких прошарків західного суспільства - робітників, інтелігенції, підприємців;

- сьогодні є політичною доктриною центристських сил, хоча зароджувалася як ліва ідеологія - одна з течій всередині марксизму.

Доктрина сучасної соціал-демократії була сформульована на засновницькому конгресі соціал-демократів у Франкфурті - на - Майне в 1951 році в концепції «демократичного соціалізму», згідно якої:

- головними цінностями є свобода, справедливість, солідарність; реалізувати ці цінності можна лише за допомогою економічної, політичної і духовної демократії;
- соціалізм є не жорсткою соціальною конструкцією, а процесом постійного руху у бік реалізації названих цінностей, збагачення їх реального змісту;
- соціалізм виступає категорією швидше за етичну, ніж економічну, хоча соціал-демократія не відмовляється від усупільнення, а лише обмежує його рамками економічної доцільності.

Світова соціал-демократія - організована політична сила. Координатором діяльності соціал-демократів виступає Соціалістичний Інтернаціонал - об'єднання політичних організацій і партій, мета діяльності яких - демократичний соціалізм, новий світовий економічний порядок на основі рівноправності й партнерства між усіма країнами.

На практиці концепція «демократичного соціалізму» була успішно реалізована в Швеції, Австрії, Швейцарії, Норвегії і деяких інших країнах.

Анархізм. Анархізм не став суспільно-політичною течією, яку можна співпоставити з лібералізмом, консерватизмом або соціал-демократизмом, комунізмом, проте він зібрав під свої прапори в ХІХ-ХХ століттях певну частину незадоволених буржуазною суспільною системою соціальних прошарків.

Основу теорії анархізму (греч. anarchia - безвладдя) складає ідея безвладдя, бездержавного устрою суспільства. Головною метою анархізм проголошує знищення держави і заміну будь-яких форм примусової влади вільною і добровільною асоціацією громадян. Анархістські ідеї зустрічалися вже в античності і в середні віки, проте, в Новий час вони були розвинені англійським письменником У.Годвіном, автором ідеї «суспільства без держави». Як політична течія анархізм склався в Західній Європі в 40-70-х роках ХІХ століття.

Теоретиками ідеології анархізму виступають мислителі У.Годвін, що надзвичайно відрізняються один від одного, М.Штірнер, Д.Уоррен, Б.Такер, П.Ж.Прудон, М.А.Бакунін, П.А.Кропоткин. Проте, всім версіям анархізму властиві основні базові ідеї:

головною причиною соціальної несправедливості є держава і його політико-правові інститути;

заперечення будь-якої форми організації «зверху-вниз», будь-яких форм державної влади - від монархії до диктатури пролетаріату;

умовою свободи особи проголошується ліквідація будь-яких форм влади, правового примусу.

У XIX столітті ідеї анархізму набули поширення в рамках революційного руху в європейських країнах, в США, проте вплив ідеології анархізму в жодній з країн не був скільки-небудь істотним. Досягти проголошених цілей анархісти намагалися різними методами: організацією масових виступів, індивідуальним терором, роботою в пролетарських профспілкових організаціях, проте не досягли успіху ні в одному з них.

Фашизм. На відміну від лібералізму, консерватизму і комунізму, зорієнтованих на інтереси конкретних соціальних класів і груп, фашизм спирається на ідею расової переваги, національної ідентичності і забезпечує інтеграцію населення навколо мети національного відродження. Ідейні коріння фашизму ведуть свій початок від расово-антропологічного напрямку соціології, від робіт Ж.Гобіно, Х.Чемберлена. Відштовхуючись від основних положень антропосоціології, теоретики фашизму вибудовують свою систему цінностей:

нація - вища і вічна реальність, заснована на спільності крові. Існує ієрархія рас і націй, вони діляться на «вищих» і «нижчих», і тому необхідно боротися за збереження «чистоти» вищої нації (раси);

вищі раси (нації), зокрема арійська, повинні панувати над нижчими, нещадно знищуючи опір з їх боку;

сильна, нещадна влада тоталітарної держави, ядром якої є авторитарна партія, що забезпечує загальний контроль над особою і суспільством;

культ вождя.

Різновиди фашизму (італійський фашизм і німецький націонал-соціалізм) були викликані до життя низкою причин:

- поява нових видів діяльності і форм розподілу праці руйнувала звичні соціальні зв'язки і традиційний устрій життя;
- ускладнення соціальних відносин доповнювалося глибокою економічною кризою кінця 20-х років XX століття;
- процеси абсолютного зuboжіння населення, руйнування колишньої соціальної структури і появи значних маргінальних і люмпенів груп знецінювали ліберальні ідеали вільної особи. В такій ситуації інтегруючу і надихаючу роль зіграли цінності національного відродження єдності.

Ідеологія італійського фашизму прагнула відродити могутність Священної Римської імперії і була не такою привабливою для широких народних мас.

Націонал-соціалізм став ідеологією, яка:

змогла згуртувати різні соціальні групи ідеєю національної переваги арійської раси, з'єднавши її з гаслами соціальної рівності і справедливості;

створювала новий тип особи, вільний, по виразу А.Гітлера, «від обтяжливих обмежень розуму, від брудних і принижуючих самоотруєнь химерами, іменованими совістю і моральністю, і від вимоги свободи і особистої незалежності, якими можуть користуватися лише деякі»;

передбачала створення умов для розвитку національної німецької держави за рахунок «розширення життєвого простору на Сході».

Парадоксально, але принципи побудови нового суспільства в комунізмі і фашизмі виявилися схожими. Вони включали:

тотальне підкорення суспільства однієї ідеології, одній ідеї (з тією лише різницею, що в першому випадку це була ідея «світлого майбутнього», а в другому - ідея «переваги арійської раси»);

монопольну владу однієї партії (комуністичної або націонал-соціалістичної) як головного елемента політичної системи;

використовування політичного терору і органів насильства для забезпечення політичної стабільності та ідейної єдності суспільства.

Кожна з провідних політичних ідеологій, що виникли в XIX-XX ст., виражала більш менш виразно інтереси певних соціальних груп. Проте глибокі зміни в економічній і соціальній структурах сучасного суспільства роблять неможливим збереження «чистих» ідеологій. В умовах взаємозалежного і багатополісного світу стираються чіткі межі між ними в області програмних установок, з одних і тих же соціальних шарів виходять прихильники різних ідеологій. І все це стирає чіткі межі між ними, сприяє їх взаємопроникненню і взаємозбагаченню.

Тема 7. Політична культура як модель орієнтації і поведінки людини в політичному житті (2 год)

Політична культура як модель орієнтації поведінки в політиці. Структурні компоненти політичної культури: Пізнавальний (знання, уявлення, міфи). Нормативно-оціночний (цінності, оцінки, орієнтації, норми). Практично-поведінковий (традиції, навички, стереотипи поведінки та ін.). Інституційний: традиційні політичні інститути, принципи їх функціонування, взаємодії та ін.

Політична позиція. Явище аномії. Явище політичного відчуження.

Тема 8. Політичні цінності – мета (2 год)

Добробут як ступінь задоволення системи потреб людини, їх якість; безпека як відсутність загрози життю, основним атрибутом людського існування. Багатовимірність категорій “безпеки”.

Порядок як якісне функціонування всіх рівнів політичної системи. Правовий порядок. Порядність як відповідність організаційних і політичних структур людським потребам та інтересам.

Розвиток як можливість змін до кращого стану суспільної системи. Стабільність як умова розвитку.

Справедливість та її складові. Рівність – нерівність як реальна міра справедливості. Характеристики рівності як політичної цінності.

Свобода як політична цінність. Свобода і відповідальність.

Тема 9. Політичні цінності – мета та засоби як умова реалізації фундаментальних цінностей (2 год.)

Суспільно-політичні цінності становлять невід'ємну частину політичної культури суспільства, це основні критерії ставлення людини до суспільно-політичного життя. Такі цінності визначають внутрішні симпатії, пріоритети, дають змогу відділити в політиці суттєве від несуттєвого. За своєю структурою складаються з різних суспільно-політичних ідеалів і цілей, принципів і норм, яких має дотримуватися те чи інше суспільство, певних суспільно-політичних традицій і символів, зразків поведінки людини в суспільстві. Цінності виконують низку певних функцій, зокрема інтеграційну, орієнтаційну та мотиваційну, вони визначають ієрархію нілей людської діяльності.

Можна твердити, що існує певна група цінностей, які становлять базу суспільно-політичної діяльності європейської людини, зокрема — справедливість, свобода, рівність, права людини.

Варто зазначити, що кожен політичний режим від Античності й до наших днів прагнув нав'язати своє розуміння справедливості, власне бачення його суті та структури. У соціально-політичному плані суть справедливості розглядається насамперед як найважливіший суспільний ідеал, як принцип організації суспільних відносин та як елемент соціальної психології. За внутрішньою структурою справедливість включає в себе також почуття вимоги та різні сподівання.

Що ж до справедливості як принципу організації суспільних відносин, то вона розкривалася через урівноваженість прав та обов'язків людей, інтересів суспільства та особи, діянь і відплати, праці та винагороди, заслуг та їхнього загального визнання. Тому справедливість дуже часто виступає як принцип еквівалентності, коли за добро платять рівноцінним добром, а за зло - рівноцінним злом. Справедливість визначає якісний бік суспільних відносин, насамперед політичних. Визначальними тут є системні характеристики політичного режиму, які, власне, конкретизують саму справедливість в межах певної, так би мовити, сітки координат. Цінності, поступово усвідомлені суспільством як свої власні, визначають головні методи діяльності та принципи відносин у межах системи. Так, наприклад, усе, що працює на тоталітарно-авторитарну систему, оголошується справедливим, і навпаки. Водночас ліберально-демократичні режими послуговуються поліваріантними ідеалами та цінностями, тому для них справедливість є за змістом більш широкою, багатоплановою та толерантною.

Такі елементи соціальної психології як різні почуття, сподівання громадянства, його вимоги розкривають справедливість із змістовного й психологічного боку. Видається, що це чи не найбільш поширене вираження справедливості, оскільки ці почуття значною мірою ірраціональні, бо їх важко виміряти та точно визначити, скоріше це певні уявлення, настрої. Так, почуття справедливості віддалені тонкою гранню від іншого почуття - заздрості. Часто буває, що важко відрізнити мотивацію вчинків того чи іншого суб'єкта влади - почуття нікчемної заздрості до успіхів супротивника чи вузько зрозумілі почуття вищої справедливості, норми яких дотримуються незважаючи ні на що. У політичних відносинах ці почуття майже завжди тісно співіснують, зокрема у процесах прийняття політичних рішень. Що ж до різних сподівань, то справедливість, становлячи суспільний ідеал, збуджує переважно значно більші сподівання, ніж може насправді дати, їхні кінцеві досягнення, як правило, це лише мрії. Із наближенням до ідеалу, той, як правило, віддаляється. Саме так відбувається і зі сподіваннями справедливості. Будь-який режим обіцяє їх обов'язково досягнути через законодавчу та судову владу, бо законодавча влада творить нормативну базу - тобто законний вимір справедливості, судова - реалізує публічно цю саму справедливість у взаємовідносинах між державами як суб'єктами міжнародного права, між державою та громадянами, між інститутами держави та суспільства, просто між громадянами. В останньому випадку закон розглядається як системний вимір справедливості, бо все, що виходить поза межі закону, є неправовим та залишається часто лише сподіваннями на суспільну справедливість...

Поняття «справедливість» у своєму розвитку пройшло декілька етапів (мова тут про зміст поняття). Перший етап сягає Античності, коли утвердилася думка про справедливість як виконання вільною людиною своїх обов'язків, для яких природа і боги створили саму людину. Більше того, ці обов'язки полягали у греків й римлян в обов'язках перед державою. Саме тоді чи не вперше з'явилося поняття зрівнювальної та розподільної справедливості, розуміння права як мірила справедливості, а також думка про те, що рівні відповідно повинні й мати рівне, а вимогою справедливості є не шкодити іншим, врешті, бачення справедливості як повинності.

На другому етапі, в часи Середньовіччя, у папській політичній доктрині утвердилося положення про справедливість ієрархічного порядку в суспільстві, кожен мав знати своє місце. Своєю чергою у світських доктринах домінувало положення про пропорційну справедливість, вимір якої залежав від суспільного становища людини, її статусу в суспільстві. Більше того, у середньовічних роздумах про справедливість важливе місце зайняла ідея

потреби, тому багаті повинні мати потребу, а навіть обов'язок милосердя, вони згідно з принципом справедливості мають допомагати злидоті.

На третьому етапі, в Новий час, справедливість почали узалежнювати від конкретних ситуацій, дотримання її визначалося могутністю владних суб'єктів, справедливістю стало також дотримання укладених договорів та угод. Вперше було законодавчо впроваджено поняття рівності всіх громадян перед законом (Французька революція), закріплено право стати юридичними особами (за винятком жінок), дозволено брати участь у політичному житті, що реалізувалося з поступовим впровадженням загального виборчого права (за дотримання вимог майнового цензу). Було започатковано процес переміщення акценту щодо справедливості від пропорційності до розподільності. Прослідковувалося узалежнення розуміння справедливості від величини власності, особистої ініціативності, розуму, спритності, сили волі, духу, різних прагнень тощо.

У ХХ ст. акцент у змісті поняття справедливості був зроблений на розподілі благ, на запереченні нерівності та дискримінації. У результаті Жовтневої революції понад 70 років утверджувалося нове розуміння справедливості, суть якого зводилася, до постулату: «Від кожного за його здібностями, кожному за працею». Окрім цього, заперечувалася експлуатація людини людиною (наголошувалося на потребі добитися повної соціальної рівності в суспільстві). Водночас під справедливістю почали розуміти насамперед рівність, що знайшло теоретичне відображення у працях Маркса, Енгельса, Леніна. Тим не менше соціальна практика поки що не підтвердила слушності даних теоретичних конструкцій.

Враховуючи сам зміст поняття політичної влади, можна твердити, що вищий рівень справедливості можливий лише як розподільно-компенсаційний, що означає створення умов для активної участі громадян у політичних процесах. Цьому ж сприяє і збільшення ролі різних громадських об'єднань, що класифікуються за такими критеріями: а) за об'єктом громадської діяльності (молодіжні, жіночі, ветеранські), б) за метою, яку ставлять об'єднання (боротьба проти СНІДу, фонд підтримки), в) за видом і спрямованістю діяльності (різні благодійні фонди, захист власних інтересів, проблемні групи тощо), г) за сферою діяльності (економічні, культурно-освітні, соціальні, спортивні).

Отже, у справедливому суспільстві повинні бути встановлені свободи громадян, а права, які гарантуються справедливістю, не повинні бути предметом політичного торгу або калькуляції політичних інтересів.

Суб'єктом справедливості, за Ролзом, виступає базова структура суспільства, а точніше - способи, якими основні соціальні інститути розподіляють фундаментальні права та обов'язки й визначають розподіл переваг соціальної кооперації, (основні суб'єкти тут - це конституція та найважливіші соціально-економічні організації, їх утворення - ринок, власність, моногамна сім'я тощо). У Ролза йдеться про принципи справедливості для базової структури суспільства. Їх вільні громадяни приймають як основні для своїх об'єднань. Такі принципи мають регулювати всі інші угоди. Вони ж відобразатимуться на видах соціальної кооперації, формах правління, які можуть виникнути. Такими принципами, вказується, мають бути - рівність для всіх у основних правах та визнання того, що економічна й соціальна нерівність є справедливою, якщо вона компенсує переваги для кожної людини, зокрема для менш заможних членів суспільства.

Отже, нерівність має бути побудована так, щоб вона розумно компенсувала неможливість доступу до посад для всіх, що в принципі нереально у представницькій демократії. Разом із тим, акцент ставиться на декларуванні можливості для всіх досягнути успіх у житті.

Свобода – це найвища соціальна цінність. Без неї демократія неможлива. Політична свобода – це перша й найважливіша умова демократії. Простір свободи – це своєрідний Всесвіт, у якому людина належить сама собі і може приймати будь-які рішення, які стосуються її. Це та сфера діяльності, в якій люди можуть вибирати те, що хочуть, не наражаючись на репресії. Питання, однак, полягає в тому, наскільки великою є ця сфера, та чим і у який спосіб вона може бути обмежена.

Мінімально необхідне обмеження свободи громадянина, згідно з ідеологією лібералізму, визначається потребою захисту свободи іншого громадянина. У випадку порушення цих меж вступає в дію закон, який накладає обмеження і відновлює порушену свободу. Тому в основу правових відносин у процесі їх поступового розвитку був покладений імператив свободи. "...Система права, – зазначав Г. Гегель, – це царство здійсненої свободи, світ духу, породжений ним самим... Право стосується свободи, це найповажніше й найсвятіше в людині...". Для суспільства дуже важливо знайти такі соціальні форми, які робили б свободу рівною для всіх, що є, за Дж. Роулзом, основним ідеалом сучасного ліберального суспільства і головною вимогою справедливості.

Упродовж багатьох століть первісна демократія була ефективним засобом соціальної адаптації, підтримання цілісності й життєздатності людських спільнот. І найчастіше вона досягала своєї мети шляхом обмеження свободи, підкорення окремих індивідів інтересам соціального цілого. Але згодом поступово виокремилася особистість, людина усвідомила значущість свого (і будь-якого іншого) "я". Свобода почала усвідомлюватися як ключова цінність, без якої всі інші втрачають сенс. Демократія справедливо може вважатися

таким устроєм, за якого свобода людини найменш утиснена і може бути досягнута найлегшим шляхом. Але на варті свободи повинні стояти самі громадяни.

Екзистенціалісти стверджують, що особистість відповідальна перед самою собою, перед своєю сутністю. Часто-густо і в нашій свідомості ці поняття розділені: свободу ми відносимо до прав особистості, а відповідальність сприймається як один із нелегких та малоприємних обов'язків. Нерідко люди змішують прагнення до свободи з бажанням уникнути відповідальності, а здійснений вчинок виправдовують, проголошуючи його своєю особистою справою.

Різні підходи пояснюються тим, що існують різні рівні відповідальності та різні її ступені. Види відповідальності визначаються тим, *перед ким (чим) та за що* людина несе відповідальність. Розрізняють наступні види відповідальності:

- відповідальність людини *перед самою собою*: я роблю вибір і в кінцевому підсумку “обираю себе”, своє життя, свою долю і тому несу за це відповідальність; цей вид відповідальності проявляється в наших сумнівах, відчутті провини, жаху тощо. Часто людина прагне усю відповідальність за свої помилки та невдале життя покласти на долю, обставини, рідних, близьких тощо;

- відповідальність людини за свої конкретні дії та вчинки *перед іншими людьми*. Тут моральна відповідальність (каяття совісті, страх перед суспільною думкою) часто співпадає з правовою та адміністративною відповідальністю. Вона визначається тим, що людина своїми діями завжди якось впливає на оточуючих. Ми повинні враховувати це, а значить, і нести відповідальність за кожний свій вчинок, котрий має відношення до інших людей. Наприклад, безвідповідальне рішення, прийняте інженером на виробництві, може вилитися у катастрофу для підприємства;

- відповідальність людини *перед світом та людством*, яка проявляється, за термінологією екзистенціалізму, у вигляді турботи про світ, пронизаною тривогою за нього. Цей вид відповідальності виражається формулою: “Я відповідаю за все”. Така відповідальність породжується всебічними зв'язками особистості та суспільства. Частіше за все ця відповідальність носить опосередкований характер. Наприклад, відповідальність педагога перед суспільством обумовлена тим, що він (або його колеги) погано навчили та виховали майбутніх політиків, економістів, інженерів.

Міра відповідальності у різних людей в різних ситуаціях неоднакова, а і залежить вона, перш за все, від *самостійності здійсненого, від значимості* дій для долі інших людей. Так, в *екстремальних* умовах, коли потрібно негайно приймати рішення, від якого може залежати життя людей, міра відповідальності набагато вища, ніж в звичайних умовах. Міра відповідальності визначається й *масштабами* прийнятих рішень: вона може бути різною в залежності від того йде мова про долю окремого підприємства чи про долю держави (наприклад, прийняття рішення про ведення воєнних

дій). Важливим є й те, що міра відповідальності визначається впливовістю, авторитетом або посадою особистості, котра приймає рішення: відповідальність директора великого підприємства набагато вище, ніж відповідальність його робітника.

Функції правопорядку — це напрями його впливу на процес формування стабільного упорядкування суспільних відносин правом. Виокремлення наступні основних функцій правопорядку:

1. *взаємодія з оточуючим середовищем* — має зовнішній характер і характеризує взаємодію правопорядку і соціальної системи, у межах якої він діє. Змістом цієї функції є зміцнення, стабілізація і упорядкування певної соціальної системи. Реалізації цієї функції забезпечує стабілізацію та вдосконалення суспільства, як певним чином організованої соціальної системи.
2. *зміцнення внутрішніх відносин і зв'язків* — має внутрішній характер та забезпечує взаємодію цілого і його складових частин. Надає можливість визначити рівні упорядкованості, забезпечити їх дієвість, охарактеризувати підпорядкованість цих рівнів та визначити можливості їх взаємодії та взаємодоповнення.
3. *забезпечення вдосконалення правопорядку* — забезпечує збереження самостійності правопорядку та його відновлення у процесі взаємодії із суспільством.

Структура правопорядку — це єдність і одночасно поділ системи громадських відносин, урегульованих правом відповідно до їх галузевого змісту. Будучи реалізованою системою права, правопорядок включає конституційні, фінансові, адміністративні, земельні, сімейні та інші види суспільних відносин, урегульованих нормами відповідних галузей права. У структурному відношенні правопорядок відображає реалізовані елементи системи права.

Структура правопорядку складається з:

- *Суб'єкти права* — держава, її органи, державні, громадські і комерційні організації, громадяни, які мають права, обов'язки, повноваження, відповідальність, суворо визначені конституцією, законами, іншими правовими актами — статична частина.
- *Правові відносини і зв'язки* між реалізованими елементами системи права (конституційні, фінансові, адміністративні, земельні, сімейні та ін.) — динамічний зв'язок.
- *Упорядкованість усіх елементів структури* — суб'єктів права, правових відносин і зв'язків між реалізованими елементами системи права, методів правового регулювання і поведінки людей, процедурно-процесуальних форм їх здійснення і оформлення, тобто введення багатосторонньої правової регламентації — розпорядку, у рамках якого організуються і

функціонують громадянське суспільство і держава, — інтегративний зв'язок.

Тема 10. Ціннісний вимір влади (2 год.)

Громадяни, покладаючи на державу певні повноваження, потрапляють у залежність від діяльності цього політичного інституту, від дій окремих державних управлінців. Саме тому в природі довірчих відносин існують певні ризики – ризики зловживання делегованою владою. Це спонукає суспільство до висунення високих вимог до професіоналізму та моральних якостей представників держави та накладає на державних управлінців моральні зобов'язання перед суспільством. Тому довіра до влади має яскраво виражений етичний вимір.

Визнання підтримує авторитет, набуття ним легітимності практично означає, що люди добровільно, без примусу (і тим більше без насильства) починають підкорятися наказам, що віддаються, і керуються організуючими вказівками влади.

Легітимність влади – це:

- визнання влади громадянами;
- прийняття влади як правомірної та справедливої;
- Надійність виконання зобов'язань
- Передбачуваність
- Точність, ефективність виконання зобов'язань

Термін “легітимність” не слід плутати з поняттям “легальність” (законність). Це не тотожні поняття. Легальність влади означає, що:

- влада має законне походження;
- влада здійснюється за допомогою закону (а не шляхом свавілля, насильства тощо);
- влада сама підкоряється закону.

Легітимність – це етична, оцінна характеристика влади (існуюча влада є доброю чи поганою, справедливою або несправедливою, чесною або нечесною і т.д.). Легальність же – це юридична і тому етично нейтральна характеристика влади.

Легітимність – це переконаність людей у тому, що авторитет, який стоїть перед ними, несе вагомий моральний зміст. Вислів “конкретний авторитет легітимний” означає, що ті, хто мають владу, володіють нею по праву.

Нині дослідники проголошують нову добу легітимності, що пов'язана з новими очікуваннями громадян, із прагненням встановлення такого режиму, який би слугував загальному інтересу та спирався на принципи безсторонності, плюралізму, співчуття, наближеності.

Окреслюється новий спосіб управління зі зростанням уваги до іміджу та комунікацій. Нові форми легітимності створюються якостями, і тому ця нова легітимність ніколи не може вважатися набутою. Вона завжди залишається нестійкою, постійно ставиться під сумнів, залежить від сприйняття

суспільствомдій і поведінки інституцій. Нові різновиди легітимності походять від характеристик інституцій, від їх здатності втілювати цінності й принципи, але водночас вони залежать від того, що повинні сприйматися суспільством як такі (П.Розанвалон).

Залежно від ролі кожного з агентів взаємовідносин можна виділити види довіри.

1. Довіра між пасивним об'єктом (людиною, групою людей, народом), що є більш уразливим і беззахисним, та активним суб'єктом (лідером, елітою, супердержавою). Тут той, хто довіряє, очікує, що його не обмануть, не порушать певних моральних зобов'язань. Водночас активний суб'єкт довіри бере на себе зобов'язання виконувати свій обов'язок перед тими, хто йому довіряє. Державницький патерналізм базується саме на такому виді довіри. При надмірній опіці держави над своїми громадянами встановлюється жорсткий контроль над суспільним життям, який може призвести до тоталітаризму та в результаті – до втрати суспільством довіри до влади.

2. Довіра між активними суб'єктами. Довіра має “зустрічно” активний характер: обидві сторони розраховують на взаємну віддачу, передбачуваність, чесність, вірність. Саме взаємна довіра лежить в основі побудови суспільства на принципі егалітарності, на засадах партнерських відносин між державою, бізнесом і громадянським суспільством. Існує певна взаємозалежність між політичною й міжособистою довірою та потребою в адміністративній владі.

Взаємозалежність між довірою та потребою в адміністративній владі (за Г.Райтом) Факторами, що визначають рівень довіри громадян до влади, є:

- цілі, які ставить перед собою держава, їх відповідність інтересам та очікуванням громадян, окремих соціальних груп. При цьому цілі можна поділяти залежно від ступеня їх відповідності загальним (у тому числі – моральним) нормам;

- успішність досягнення цілей, тобто ефективність державного управління – наявність конкретних, відчутних і зрозумілих пересічному громадянину результатів владної діяльності (М.Руткевич).

Формування довіри пов'язане із специфічними завданнями, що стоять перед державним управлінням.

1. На фазі розрахунку держава повинна відповідати очікуванням громадян; громадяни мають відчутти, що їм вигідніше довіряти владним інститутам, навіть незважаючи на деякий ризик. На цьому етапі громада має впевнитися в тому, що держава робить те, що обіцяє, виконує свої обіцянки та зобов'язання. Тут починає укладатися позитивний імідж державно-управлінських структур.

2. На фазі інформаційно-довідній на основі інформації та досвіду реалізації державної політики формується стійкий образ державних інституцій як тих, кому можна (або не можна) довіряти. Саме на цій фазі має бути показано, що представники державного управління здатні від декларацій перейти до справ, реалізовувати політику соціального партнерства, бути відкритими до діалогу

із суспільством та суспільного контролю. Результатом проходження цього етапу є формування ефекту передбачуваності та надійності влади.

3. На фазі тотожності формується віра громадян у здатність державних інститутів відображати та представляти суспільні цінності, впевненість у стабільності соціально-економічного розвитку держави та її спроможності віднаходити дійові інструменти розвитку країни. Ця фаза – найважливіший, але водночас найбільш складно досяжний етап створення довірливих відносин, який демонструє здатність держави ефективно реалізувати цілі, які відповідають інтересам та очікуванням громадян, його окремих соціальних груп, тобто виявити ефективність державного управління.

Процес становлення довіри досить складний і довготривалий. Проте зруйнувати довіру виявляється дуже легко – непередуманими, необережними висловами або діями, недостатньо поважливим ставленням, сумнівами в чесності тощо. Соціологічні дані останніх років демонструють недостатній рівень довіри до вітчизняних державно-владних інститутів та їх представників.

Недовіра визначається як сумнів у вірності спільній справі, у готовності дотримуватися спільних інтересів або умов взаємного договору, у щирості мотивів дій людини.

Основними причинами недовіри до влади є: • цілі, що офіційно проголошені в інтересах народу й країни в цілому, істотно відрізняються від цілей справжніх; • проголошені цілі не досягаються.

Сьогодні існують різні стратегії діяльності держави, різні розуміння професійної місії державної служби та державних службовців, зокрема “традиційна”, орієнтована на служіння народу, та “модерна”, що має на меті надання послуг громадянам.

Нині в демократичних країнах все більшої популярності набуває концепція належного (доброго) управління.

ООН визначила 8 основних характеристик належного управління: участь, верховенство права, прозорість, чуйність, прихильність узгодженості, справедливість і відкритість, ефективність і продуктивність, підзвітність.

Концепція належного управління передбачає:

- побудову державного управління на основі демократичних принципів поділу влади, народовладдя, виборності та змінюваності вищих посадових осіб, підзвітності інститутів виконавчої влади, влади закону, політичного плюралізму та свободи преси;
- ефективність державного управління як досягнення поставлених цілей у найоптимальніші терміни та з розумно мінімальними витратами суспільних ресурсів.

Ідея служіння всьому народу повинна бути поєднана з принципом пріоритету прав та свобод людини і громадянина. Реалізуючи діяльність, орієнтовану на служіння народу, потрібно зважувати на необхідність дослуховуватися до інтересів різних соціальних груп, до потреб кожного

громадянина. Належне управління та права людини доповнюють один одного. Принцип прав людини:

- забезпечує набір значень, щоб спрямовувати роботу уряду та інших політичних і соціальних акторів;
- надає набір критеріїв ефективності, за якими ці суб'єкти можуть бути притягнуті до відповідальності;
- формує напрями для вдосконалення державного управління.

Цінності відображають те, що є важливим, цінується. Цінностями демократично орієнтованого державного управління є життя та гідність людини, повага до неї, справедливість, солідарність тощо.

Специфічною ознакою сучасного державного управління є його орієнтація на демократичні та бюрократичні цінності.

У сучасних умовах в етиці державного управління взаємодоповнюються цінності:

- демократичні – орієнтовані на відстоювання демократії – служіння суспільному благу, захист прав людини, громадянськість, соціальна справедливість, рівність тощо;
- бюрократичні – орієнтовані на раціоналізм та якісне виконання службових обов'язків – відповідальність, професіоналізм, лояльність, ретельність, точність тощо.

Тема 11. Політико – правовий нігілізм як антицінність (2год.)

Політичний і правовий нігілізм має відношення до таких анти-цінностей. Як не парадоксально, нігілізм діалектично сполучається з іншою анти-цінністю наївним політико–правовим ідеалізмом. Ці різновекторні за суттю і майже несумісні феномени досить “мирно” зживаються і разом утворюють тяжку картину політико-юридичної безкультурності, нещастя і темряви.

Нігілізм як родове поняття відображає негативне відношення суб'єкта до певних цінностей, норм, поглядів, ідеалів. Це одна з форм соціальної поведінки та світосприйняття. Нігілізм – різноманітний, він може бути моральним, релігійним, ідеологічним, політичним і правовим. Загальною рисою всіх форм нігілізму є заперечення. Але нігілістичне заперечення не співпадає з діалектичним запереченням: останнє як закон діалектики обов'язково веде до утворення нової якості (форми) тощо; нігілістичне ж заперечення є нищівною позицією до будь-якого об'єкта. Крім того, тут акцентується не стільки факт заперечення, скільки його ступінь: інтенсивність, категоричність, безкомпромісність характеру самого заперечення.

Політичний і правовий нігілізм є різновидами соціального нігілізму. Політичний нігілізм не заперечує всю політику взагалі, а скоріше окремі її усталені форми та інститути (державність, плюралізм, ідеологію, політичну свідомість тощо). В силу цього нігілістична позиція в політиці веде до

екстремізму, до неприйняття курсу реформ, до різних форм соціального протесту та принципового абсентеїзму; політичним нігілізмом були насичені анархістські програми та ідеї, сьогодні ж він виступає рисою політиків, що схильні до популізму, до вкрай радикальних методів політичної дії (як правого, так і лівого крила).

Правовий нігілізм полягає в загально-негативному, неповажному ставленні до права, у запереченні його верховенства, первинності закону та необхідності нормативного порядку.

Витоками і важливими чинниками розростання політико-правового є не тільки соціально-економічна криза, політична невлаштованість і громадські негаразди “транзитних” суспільств, але й деформації у політичній і правовій свідомості людей, їх неосвіченість у цій сфері, серйозні вади у слідчо-прокурорській та міліцейській практиці та, часто, безпорадність і “мнима незалежність” судів. Форма виявлення правового нігілізму такі: навмисні безпосередні порушення чинного законодавства; розповсюдження масового невиконання і недотримання юридичних приписів (норм) будь-якого характеру; зростання числа юридичних колізій, “війна законів”, тобто видання суперечливих чи взаємовиключних правових актів; навмисна підміна законності політичною, ідеологічною чи державно-прагматичною доцільністю; конфронтація представницької та виконавчої гілок влади на всіх рівнях; порушення конституційних прав і свобод людини, громадянина (особливо природних); національно-етнічний нігілізм, який на рівні правової політики дозволяє ущемлювати культурні потреби національних меншин; врешті, теоретичні форми нігілізму в правознавстві та політології виявляються у псевдо-наукових підходах – догматизму і вульгаризації наукових ідей, доктрин. Отже, як видно з цих форм – виявів, змістовні вирази нігілізму в праві та політиці надзвичайно близькі й по суті споріднені.

Ще один феномен, що підпитується політичною і юридичною неосвіченістю є **політико-правовий ідеалізм** як анти-ціннісна позиція. Він означає надзвичайну, необґрунтовану переоцінку інститутів політики і права через деформовану правосвідомість, дефіцит політико-правової культури чи належність до фанатично-ідеалістичної субкультури в політиці.

Із зовнішньої сторони правовий ідеалізм не є дуже помітним, але він є не менш шкідливим для держави і суспільства, та має деструктивні наслідки. Ідеалістична переоцінка права веде до його фетишизації, або волонтаризму деяких правозастосовників у їх професійній діяльності; свою уседозволеність вони виправдовують незайманістю, “чистотою” і силою Права. А їх належність до його “легіонів” ніби-то надає неосяжних можливостей та прав на безпечну істину. Такі дії та позиції, зрозуміло, лише компрометують Право, винищують його соціально-ціннісну компоненту.

Правовий ідеалізм деяких юристів, депутатів народив у певній частині нашого суспільства “кризу довіри” щодо законодавства, чи ширше – конституційно-парламентських шляхів розв’язання застарілих і гострих нових проблем: ”найкращій закон нічого не вартий, якщо він практично не виконується” – саме так зіткаються правовий нігілізм з правовим ідеалізмом.

Правовим ідеалізмом страждають чимало відданих політиків, коли вони перетворюють на широкомасштабні та резонансні політичні кампанії програми дій по боротьбі з корупцією, злочинністю, чи возводять у головні цілі досить кризових держав негативне оновлення всього законодавства (конституції, законів, кодексів тощо) у “політично-ангажовані строки”.

Зовсім вже безпорадною виступає така ідеалістична політична утопія, як прагнення до утворення Раю на Землі політичними засобами. Така ідеалістична абсолютизація світу і технологій політики певним чином надає їм благородства і шляхетності; але реально – веде до відриву політичної надбудови від базисних відносин, від практичних подій, деформує політичні засоби, посилює популістські тенденції в політичному процесі, винищує варіативність політичних технологій, адже на користь будівництва цього “Раю” стає можливим пожертвувати конкретними завданнями поточної політики. Врешті, політичний ідеалізм може привести до вкрай несприйнятливих ірраціональних форм політико-ідеологічного фанатизму.

Невід’ємною частиною формування, фіксації та відтворення ідентичності будь-якої нації та держави як соціокультурної та політичної спільноти є національно-державні символи та ідеали. Вони виступають своєрідними елементами зв’язку в політичній культурі. Символ являє собою концентрований вираз основної ідеї, явища чи поняття, який заснований на його структурній схожості з цими останніми. Однією з форм символу є емблема, до якої видатний російський філософ О.Ф.Лосєв відносив і державну символіку. Окремим видом емблеми є герб, прапор та інші атрибути, які втілюють перш за все ідею національно-державної єдності та величності. Символи можна зображувати умовно-графічно (християнський хрест, серп та молот, нацистська свастика тощо), фігурами людей або іншими (Маріана у Франції, дядя Сем у США, ведмідь в Росії, страус в Австралії).

На поведінку людей часто значно більше впливають не стільки самі дії уряду, політичних партій та діячів, скільки пануюча у суспільстві система символіки, що орієнтує людей на конкретний тип соціальних відносин. Самі по собі символи, не пов’язані з реальністю, з центральною ідеєю, пануючою у суспільній свідомості, не можуть правильно пояснити істинні механізми та мотиви, які визначають та регулюють поведінку окремих індивідів та соціально-політичних угруповань. Часто різного роду символи створюються

штучно, на основі неповного, упередженого трактування тих чи інших соціальних та суспільно-політичних процесів та явищ. І все ж таки загальна мова символіки свідчить про єдність політичної культури даного суспільства.

Як відмічав О.Шпенглер, єдність будь-якої культури базується на загальній мові її символіки. Кожний народ створює та шанує власні національно-державні символи. Вони будуються на традиції, в якій важливе місце посідає різного роду прапори, герби, інші атрибути самоідентифікації. Частина символів формується спонтанно в процесі життєдіяльності всіх або більшості членів національного співтовариства, а друга частина створюється і цілеспрямовано впроваджується елітами. Від моменту виникнення національної держави політичні лідери створювали та використовували національні символи для обґрунтування власного політичного курсу. Те ж саме можна сказати і про більшість держав сучасного світу.

Гімни представляють собою офіційні патріотичні символи, знаки, за допомогою яких народи відрізняють себе один від одного або підтверджують межі своєї ідентичності.

Прапор в поєднанні з гімном та іншими атрибутами державності в багатьох країнах перетворився в емоційне втілення нації. Не випадково, що коли громадяни однієї держави бажають виказати своє незадоволення та протест діями іншої держави, вони публічно спалюють прапор цієї держави, а будь-яке зневажання прапора в більшості країн розглядається як кримінальний злочин. Поряд з прапором та чи інша держава в уявленнях як її громадян, так і іноземців, ототожнюється з її гербом. Часто центральним елементом гербів виступають зображення рослин і дерев, тварин, птахів.

Національно-державні символи та ідеали більш-менш тісно пов'язані між собою, вони взаємодоповнюють та підтримують одне одного.

Таким чином, політико-правові цінності та ідеали відбивають ціннісний зміст політичного процесу, аксіологічну компоненту політики та логічно підводять нас до розуміння феноменів ідеології та політичної культури.

Тема 12. Політичний популізм як антицінність (2год.)

Популізм — політика або риторика, яка апелює до простих народних мас, їхніх надій, страхів, незадоволення життям, і ґрунтується на протиставленні інтересів широких мас населення інтересам еліти. В англійській літературі термін переважно використовується як відповідник українського поняття «народництво» (і англійською мовою «народництво» переважно перекладається як «populism»), і далеко не завжди має негативні конотації.

Поняття, як правило, використовується з негативною конотацією і найчастіше вживається для означення політики загравання влади з народом для забезпечення популярності або також поверхневої критики «верхів», «еліти», «влади», що характеризується демагогічними гаслами та необґрунтованими обіцянками.

Популізм базується на твердженні, що панівна еліта експлуатує простий народ, шкодить країні й не турбується про інтереси людей, оскільки зацікавлена лише у власних благах, тож владу в еліті треба відбирати та спрямовувати на задоволення інтересів суспільства в цілому.^[1]

Популісти будують свою риторику на акцентуванні економічних і соціальних інтересів звичайних людей. Багато дослідників популізму, починаючи з 1980-х, розглядали його як стиль риторики, який може служити не одній, а безлічі ідеологій. Залежно від підтримуваної ідеології, політичні філософи розрізняють «лівий» і «правий» популізм.

Популізм включає критику існуючого режиму, а також може бути заснований на ідеях націоналізму, расизму або релігійного фундаменталізму. Багато популістів представляють себе захисниками окремих регіонів або окремих соціальних груп, таких як, наприклад, працівники, жінки, містяни, селяни, працівники якоїсь галузі промисловості тощо. В риториці популісти часто використовують дихотомію (принцип «або-або», тобто «третього не дано») і стверджують, що виражають інтереси більшості населення.

До найпоширенішої термінології популізму належать вислови «пряма демократія», «авторитетний лідер», «антинародний уряд», «бюрократія», «корупція». Популісти часто стверджують, що соціальні проблеми мають прості рішення. Як рішення пропонується боротьба з владою політичних угруповань або корпорацій, боротьба з корупціонерами та бюрократами, залучення до управління представників народу.

Прихильники популізму вважають його дійсною демократією, а супротивники — демагогією.

Засновники теорії еліт соціолог Вільфредо Парето та юрист і соціолог Гаetano Моска в теорії еліт визначили аристократичну і демократичну тенденції оновлення панівних еліт. Кожна з них має свої переваги та недоліки: аристократична тенденція веде до виродження еліт, наслідком чого є суспільний застій; демократична підвищує здатність політичної системи ефективно реагувати на зміни, але пов'язана зі слабкою передбачуваністю лідерів, їхньою схильністю до популізму.

Плани та методичні рекомендації до семінарських занять

Семінар 1. Суть і особливості політичних цінностей (2 год.)

План:

1. Цінності як проблема політології: стан наукового дослідження.
2. Критерії визначення політичних цінностей.
3. Функції політичних цінностей.
4. Особливості формування політичних цінностей в сучасній Україні.

Основні поняття

Політичні цінності, цінності-цілі, цінності-засоби, гуманітарна домінанта, економічна домінанта.

Питання та завдання для обговорення:

1. Суб'єкти і об'єкти політичної діяльності.
2. Політичні потреби. Їх специфіка.
3. Політичні цінності: суть і специфіка.
4. Типи політичних інтересів.

Теми есе:

1. Дослідження цінностей, як засіб посилення впливу політичної науки на політичну дійсність.

2. Ціннісне відношення до політичної дійсності: архітектоніка та механізм дії.
3. Цінності, як проблема політики: стан наукового дослідження.

Рекомендована література

1. Лапин Н.И. Модернизация базовых ценностей россиян // Социологические исследования. – 1996. – №5. – С. 5.
2. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие // Вопросы философии. – 1996. – №4. – С. 46-51.
3. Супрун В.И. Ценности и социальная динамика // Наука и ценности. – Новосибирск, 1987. – С.162.
4. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие // Вопросы философии. – 1996. – №4. – С. 46-51.
5. Политико–правовые ценности: История и современность / под. ред. В.С.Нерсесянца., – М., 2000. – 341 с.
6. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие // Вопросы философии. – 1996. – №4. – С. 46-51.
7. Цицерон. Про обов'язки. – К., 1998. – С. 57.
8. Августин Блаженный. Про град Божий. - М., 1996. – С. 5-19
9. Денисенко В.М., Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму у політичних теоріях Нового часу європейської історії. – Львів, 1997. – 274 с.
- 10.Макіавеллі Н. Государ. – М.,– 1990. – 92 с.
- 11.Денисенко В., Климончук В. Аксиологія динаміки політичних процесів. – Львів, Простір-М.2005.
- 12.Дарендорф Ральф. У пошуках нового устрою: Лекції на тему політики свободи у ХХІ ст. / Пер. з нім. А.Орган. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006.

Семинар 2. Идеология как система ценностей і групових переконань (2 год.)

План:

1. Идеология как система ценностей і групових переконань.
2. Система ценностей консерватизму та неоконсерватизму.
3. Базові цінності лібералізму та неолібералізму.
4. Базові цінності соціал-демократизму.
5. Базові цінності комунізму.

Основні поняття

Идеология, цінності, групові переконання, неоконсервантизм, консерватизм, лібералізм, неолібералізм, соціал-демократизм, комунізм.

Питання та завдання для обговорення:

1. Пізнавальна функція ідеології, її сутність.
2. Соціально-регулююча функція ідеології.
3. Що нового з'явилося в ідеологічній політиці світу з появою неоконсерватизму і неолібералізму?
4. З'ясуйте причини появи ідеологій. Які чинники впливають на формування певної ідеології в межах конкретної країни?

Теми есе:

1. Сучасний лібералізм: традиції та новації.
2. Перспективи неофашизму у постсоціалістичних країнах.
3. Особливості розвитку неоконсерватизму в сучасному світі.

Рекомендована література

1. Азаркин Н. М. Этатистский либерализм эпохи великих реформ // Право и политика. — 2000. — № 9.
2. Галкин А. Консерватизм как система ценностей: Взлеты и падения // МЭМО. — 2001. — № 2.
3. Громыко А. А. Победы и поражения современной социал-демократии // Политические исследования. — 2000. — № 3.
4. Консерватизм: Антологія/ Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. – К.: Смолоскип, 1998.
5. Литвиненко О. Інформаційні впливи та пострадянське суспільство // Політична думка. — 2001. — № 1—2.
6. Лібералізм: Антологія/ Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. – К.: Смолоскип, 1998.
7. Медведчук В. Соціал-демократичні моделі суспільного розвитку: Передумови становлення в Україні // Політична думка. — 1999. — №4.
8. Мищенко М. Особенности восприятия идеологии приверженцами различных политических течений // Социология: Теория, методы, маркетинг. — 2000. — № 3.
9. Націоналізм: Антологія/ Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. – К.: Смолоскип, 2000.
10. Пахарев А. Політичні ідеології та багатопартійність в Україні: Знайомі незнайомці // Віче. — 2002. — № 10.
11. Слюсаревський М. Ідеологія: Взаємини з освітою і психологічною наукою // Віче. — 1999. — № 2.
12. Френкин А. Л. Правовое политическое сознание // Вопросы философии. — 2000. — №5.

Семінар 3. Цінності як формотворча складова політики (2год)

План:

1. Суб'єктивні основи політики.
2. Ціннісні домінанти політики.
3. Етичний фактор і його роль у актуалізації цінності патріотизму і національної спрямованості, утворення власної національної держави.
4. Гуманітарна домінанта та її вплив на збагачення змісту традиційних політичних цінностей (демократії, плюралізму, стабільності).
5. Екологічна домінанта та її вплив на цілі і програми політичних партій, рухів.

Основні поняття

Політика, патріотизм, національна спрямованість, держава, гуманітарна домінанта, політичні цінності, демократія, плюралізм, стабільність, екологічна домінанта.

Питання та завдання для обговорення:

1. Політичні цінності і політичний ідеал, сутність та формоутворення?
2. Політичні потреби, їх специфіка.
3. Національний інтерес у політиці, його специфіка і фактори.
4. Політична свідомість, функції та форми.

Теми есе:

1. Політика і мораль у світовій класичній філософії.
2. Н.Макіавеллі про політику без моралі.
3. Сучасна політика в національно-етичному вимірі.

Рекомендована література

1. Августин Блаженный. Про град Божий. - М., 1996. – С. 5-19
2. Азаркин Н. М. Этатистский либерализм эпохи великих реформ // Право и политика. — 2000. — № 9.
3. Бачинський Ю. Україна irredenta. – Берлін. Вид-во Української молоді. – 1924. – XXII. – 237 с.
4. Бекон Ф. Новий Органон // Соч.: В 2 Т.– М., 1978.– Т.2. – 412 с.
5. Вебер М., Избранные произведения. – М.: Прогресс. – 1990.– 806 с.
6. Галкин А. Консерватизм как система ценностей: Взлеты и падения // МЭМО. — 2001. — № 2.
7. Гоббс Т. Левиафан или материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Соч.: В 2 Т. – М., 1989. – Т.2. – С .151.
8. Громько А. А. Победы и поражения современной социал-демократии // Политические исследования. — 2000. — № 3.
9. Грушевський М.С. Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці. – Київ–Львів, 1912.– 248 с.

10. Грушевський М.С. Українська партія соціалістів–революціонерів та її завдання. – К., 1920. – 64 с.
11. Дарендорф Ральф. У пошуках нового устрою: Лекції на тему політики свободи у ХХІ ст. / Пер. з нім. А.Орган. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006.
12. Денисенко В., Климончук В. Аксиологія динаміки політичних процесів. – Львів, Простір-М.2005.
13. Денисенко В.М., Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму у політичних теоріях Нового часу європейської історії. – Львів, 1997. – 274 с.

Семінар 4. Політичні цінності – мета та засоби як умова реалізації фундаментальних цінностей(2 год.)

План:

1. Справедливість та її складові. Рівність – нерівність як реальна міра справедливості.
2. Свобода як політична цінність. Свобода і відповідальність.
3. Політична влада як здатність досягнення інших цінностей. Функція
4. упорядкування, структурування суспільних відносин.
5. Мир як найвища політична цінність, як умова збереження найвищої
6. цінності людини. Стан миру як можливість удосконалення всіх форм
7. політичної регуляції суспільних відносин.

Основні поняття

Суспільно-політичні цінності, справедливість, політична справедливість, розподільна справедливість, права людини, соціально-економічні права, соціально-культурні права.

Питання та завдання для обговорення:

1. Яка суть поняття «справедливість»?
2. У чому полягає різниця між пропорційною і розподільною справедливістю?
3. Яка суть поняття «свобода»?
4. Які ви знаєте основні свободи людини?
5. Який є зміст поняття «рівність»?
6. В чому суть поділу прав людини?

Теми есе:

1. Справедливість як політична цінність. Основні теорії справедливості.
2. Рівність як політична цінність, її змістовні характеристики.
3. Свобода як політична цінність. Актон Лорд про свободу як важливу
4. політичну цінність.

Рекомендована література

1. Маслоу А. Психология бытия. – Л., 1979.– 348 с.
2. Медведчук В. Соціал-демократичні моделі суспільного розвитку: Передумови становлення в Україні // Політична думка. — 1999. — №4.
3. Мищенко М. Особенности восприятия идеологии приверженцами различных политических течений // Социология: Теория, методы, маркетинг. — 2000. — № 3.
4. Міхновський М. Самостійна Україна. – Львів, 1900.– С. 23.
5. Монтескьє Ш.Л. О духе законов // Избр. произведен. – М., 1955.- 428 с.
6. Націоналізм: Антологія/ Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. – К.: Смолоскип, 2000.
7. Пахарев А. Політичні ідеології та багатопартійність в Україні: Знайомі незнайомці // Віче. — 2002. — № 10.
8. Политико–правовые ценности: История и современность / под. ред. В.С.Нерсесянца., – М., 2000. – 341 с.
9. Романюк Р. Націоналізм: суть явища // Політичний процес в Україні. – С.142–147.
10. Роулз Дж. Теория справедливости.– Новосибирск. – 1995. – 516 с.
11. Руссо Ж. Об общественном договоре // Трактаты. – М., 1969. – С. 126-268.
12. Слюсаревський М. Ідеологія: Взаємини з освітою і психологічною наукою // Віче. — 1999. — № 2.
13. Супрун В.И. Ценности и социальная динамика // Наука и ценности. – Новосибирск, 1987. – С.162.
14. Тоффлер А. Футурошок. – С-Пб.: Лань – 1997.– 464 с.
15. Тоффлер Е. Третя хвиля. – К.: Всесвіт, 2000. – 480 с.
16. Ф.Энгельс. Принципы коммунизма // Соч.: 2–е изд. М., 1955. – Т.4. – С. 346-358.
17. Франко І. Одвертий лист до галицької української молодьожі // Зібрання творів: у 50–ти Т.– К.: Наукова думка, – 1986. – Т. 45. – С. 401–409.
18. Френкин А. Л. Правовое политическое сознание // Вопросы философии. — 2000. — №5.
19. Фукуяма Ф. Доверие. Социальные добродетели и созидание благосостояния. Новая постиндустриальная волна // Антология. – М.: Academia. – 1999. – 632 с.

Семінар 5. Ціннісний вимір влади (2 год)

План:

1. Влада як механізм уніфікації, структурування суспільства, зняття суперечностей.
2. Основні критерії оцінки владних дій: категорія порядку; розвитку і стабільності; комічного і трагічного.

3. Етичний вимір влади: почуття обов'язку, відповідальності.
4. Ціннісне забарвлення основних антиподів влади: безвладдя; втрата влади права і законів; антисистемна опозиція.
5. Легальність і легітимність влади як єдність інструментального і ціннісного аспектів влади. Критерії легітимності влади: ліберальна і прогматична.

Основні поняття

Влада, категорія порядку, категорія розвитку, почуття обов'язку, відповідальність, безвладдя, втрата влади, права, закони, легальність, легітимність.

Питання та завдання для обговорення:

1. У чому полягає сутність політичної влади, її суб'єкта і об'єкта?
2. Розкрийте зміст основних ціннісних політологічних концепції влади.
3. Що означає принцип поділу влади, і яка необхідність у його недотриманні та ціннісний вимір взаємовідносин?
4. Що таке легітимність влади і які її основні складові?

Теми есе:

1. Природа і джерела влади в сучасних політологічно-ціннісних концепціях.
2. Легітимність влади як політична цінність. Еволюція поглядів на проблему легітимності.
3. Політична влада як цінність, як засіб досягнення інших цінностей (К.Дойч).

Рекомендована література

1. Августин Блаженный. Про град Божий. - М., 1996. – С. 5-19
2. Азаркин Н. М. Этатистский либерализм эпохи великих реформ // Право и политика. — 2000. — № 9.
3. Бачинський Ю. Україна ingredienta. – Берлін. Вид-во Української молоді. – 1924. – XXII. – 237 с.
4. Бекон Ф. Новий Органон // Соч.: В 2 Т. – М., 1978. – Т.2. – 412 с.
5. Вебер М., Избранные произведения. – М.: Прогресс. – 1990. – 806 с.
6. Галкин А. Консерватизм как система ценностей: Взлеты и падения // МЭМО. — 2001. — № 2.
7. Гоббс Т. Левиафан или материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Соч.: В 2 Т. – М., 1989. – Т.2. – С. 151.
8. Громько А. А. Победы и поражения современной социал-демократии // Политические исследования. — 2000. — № 3.

9. Грушевський М.С. Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці. – Київ–Львів, 1912. – 248 с.
10. Грушевський М.С. Українська партія соціалістів–революціонерів та її завдання. – К., 1920. – 64 с.
11. Дарендорф Ральф. У пошуках нового устрою: Лекції на тему політики свободи у XXI ст. / Пер. з нім. А.Орган. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006.
12. Денисенко В., Климончук В. Аксіологія динаміки політичних процесів. – Львів, Простір-М.2005.
13. Денисенко В.М., Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму у політичних теоріях Нового часу європейської історії. – Львів, 1997. – 274 с.
14. Кант І. Критика чистого розуму // Соч.: В 6 Т.– М., 1965. – Т.4. – Ч.1. – 418 с.
15. Колодко Г.В. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн. – К.: Основні цінності. – 2002. – 248 с.
16. Консерватизм: Антологія/ Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. – К.: Смолоскип, 1998.
17. Лапін Н.И. Модернізація базових цінностей росіян // Соціологічне дослідження. – 1996. – №5. – С. 5.
18. Леонтьєв Д.А. Цінність як междисциплінарне поняття // Вопросы філософії. – 1996. – №4. – С. 46-51.
19. Литвиненко О. Інформаційні впливи та пострадянське суспільство // Політична думка. — 2001. — № 1—2.
20. Лібералізм: Антологія/ Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. – К.: Смолоскип, 1998.

Семінар 6. Політико-правовий нігілізм як антицінність (2 год)

План:

1. 1.Політико-правовий нігілізм, як різновид соціального нігілізму.
2. 2.Форми прояву політичного нігілізму.
3. 3.Форми прояву правового нігілізму.
4. 4.Порядок як політична цінність, основні атрибути порядку.

Основні поняття

Політико-правовий нігілізм, політичний нігілізм, правовий нігілізм, гідність, безпека, честь.

Питання та завдання для обговорення:

1. Чим зумовлені роль і значення політико-правового нігілізму у посттоталітарних державах?
2. Особливості політико-правового нігілізму в сучасному українському суспільстві.
3. Особливості конфронтації, представницьких і виконавчих структур влади на всіх рівнях.

4. Чим викликані несприйняття певними групами ринкових цінностей?

Теми есе:

1. Конституційні основи і правові норми врегулювання конфліктних ситуацій.
2. Основні етапи еволюції теорії соціально-політичних конфліктів.
3. Політико-правове виховання молоді як засіб запобігання політичних конфліктів.
4. Політичні конфлікти в Україні: причини виникнення і способи розв'язання.

Рекомендована література

1. Августин Блаженный. Про град Божий. - М., 1996. – С. 5-19
2. Азаркин Н. М. Этатистский либерализм эпохи великих реформ // Право и политика. — 2000. — № 9.
3. Бачинський Ю. Україна irredenta. – Берлін. Вид-во Української молоді. – 1924. – XXII. – 237 с.
4. Бекон Ф. Новий Органон // Соч.: В 2 Т.– М., 1978.– Т.2. – 412 с.
5. Вебер М., Избранные произведения. – М.: Прогресс. – 1990.– 806 с.
6. Галкин А. Консерватизм как система ценностей: Взлеты и падения // МЭМО. — 2001. — № 2.
7. Гоббс Т. Левиафан или материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Соч.: В 2 Т. – М., 1989. – Т.2. – С .151.
8. Громыко А. А. Победы и поражения современной социал-демократии // Политические исследования. — 2000. — № 3.
9. Грушевський М.С. Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці. – Київ–Львів, 1912.– 248 с.
10. Грушевський М.С. Українська партія соціалістів–революціонерів та її завдання. – К., 1920. – 64 с.
11. Дарендорф Ральф. У пошуках нового устрою: Лекції на тему політики свободи у XXI ст. / Пер. з нім. А.Орган. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006.
12. Денисенко В., Климончук В. Аксиологія динаміки політичних процесів. – Львів, Простір-М.2005.
13. Денисенко В.М., Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму у політичних теоріях Нового часу європейської історії. – Львів, 1997. – 274 с.
14. Кант И. Критика чистого разума // Соч.: В 6 Т.– М., 1965. – Т.4. – Ч.1. – 418 с.
15. Колодко Г.В. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн. – К.: Основні цінності. – 2002. – 248 с.
16. Консерватизм: Антологія/ Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. – К.: Смолоскип, 1998.
17. Лапин Н.И. Модернизация базовых ценностей россиян // Социологические исследования. – 1996. – №5. – С. 5.

18. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие // Вопросы философии. – 1996. – №4. – С. 46-51.
19. Литвиненко О. Інформаційні впливи та пострадянське суспільство // Політична думка. — 2001. — № 1—2.
20. Лібералізм: Антологія/ Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. – К.: Смолоскип, 1998.

Семінар 7. Політичний популізм як антицінність (2 год)

План:

1. Поняття популізму, історична спадщина та загальна характеристика.
2. Популізм та ідеологія: їх співвідношення.
3. Аморальність популізму.
4. Правовий популізм. Шляхи боротьби з популізмом.

Основні поняття

Популізм, ідеологія, політичні опозиції, інформація, наука.

Питання та завдання для обговорення:

1. В чому полягає небезпека популізму для держави?
2. Які існують форми популізму у політичній практиці?
3. Політика і популізм. В чому відмінність?
4. Популізм під час виборчих кампаній.

Теми есе:

1. Форми популізму під час парламентських виборчих кампаній сучасної України.
2. Форми популізму під час президентських виборчих кампаній сучасної України?
3. Форми популізму, їх відмінність та подібність в Європейській та українській практиці.

Рекомендована література

1. Августин Блаженный. Про град Божий. - М., 1996. – С. 5-19
2. Азаркин Н. М. Этатистский либерализм эпохи великих реформ // Право и политика. — 2000. — № 9.
3. Бачинський Ю. Україна irredenta. – Берлін. Вид-во Української молоді. – 1924. – ХХІІ. – 237 с.
4. Бекон Ф. Новий Органон // Соч.: В 2 Т.– М., 1978.– Т.2. – 412 с.
5. Вебер М., Избранные произведения. – М.: Прогресс. – 1990.– 806 с.
6. Галкин А. Консерватизм как система ценностей: Взлеты и падения // МЭМО. — 2001. — № 2.
7. Гоббс Т. Левиафан или материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Соч.: В 2 Т. – М., 1989. – Т.2. – С .151.

8. Громько А. А. Победы и поражения современной социал-демократии // Политические исследования. — 2000. — № 3.
9. Грушевський М.С. Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці. — Київ–Львів, 1912.— 248 с.
10. Грушевський М.С. Українська партія соціалістів–революціонерів та її завдання. — К., 1920. — 64 с.
11. Дарендорф Ральф. У пошуках нового устрою: Лекції на тему політики свободи у XXI ст. / Пер. з нім. А.Орган. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006.
12. Денисенко В., Климончук В. Аксиологія динаміки політичних процесів. — Львів, Простір-М.2005.
13. Денисенко В.М., Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму у політичних теоріях Нового часу європейської історії. — Львів, 1997. — 274 с.
14. Кант І. Критика чистого розуму // Соч.: В 6 Т.— М., 1965. — Т.4. — Ч.1. — 418 с.
15. Колодко Г.В. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн. — К.: Основні цінності. — 2002. — 248 с.
16. Консерватизм: Антологія/ Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. — К.: Смолоскип, 1998.
17. Лапин Н.И. Модернизация базовых ценностей россиян // Социологические исследования. — 1996. — №5. — С. 5.
18. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие // Вопросы философии. — 1996. — №4. — С. 46-51.
19. Литвиненко О. Інформаційні впливи та пострадянське суспільство // Політична думка. — 2001. — № 1—2.
20. Лібералізм: Антологія/ Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. — К.: Смолоскип, 1998.
21. Макиавеллі Н. Государ. — М.,— 1990. — 92 с.

Програмові вимоги до курсу

1. Політична діяльність: суть, структура.
2. Суб'єкти і об'єкти політичної діяльності.
3. Політичні потреби, їх специфіка.
4. Політичні інтереси. Об'єкт і предмет політичного інтересу.
5. Типи політичних інтересів.
6. Національний інтерес у політиці, його специфіка і фактори.
7. Соціальні цінності в структурі людської діяльності. Типологія політичних цінностей.
8. Політичні цінності: суть і специфіка.
9. Політичні орієнтації. Політична позиція.
10. Політичні цінності і політичний ідеал.
11. Ідеологія як система цінностей і групових переконань.
12. Цінності лібералізму як ідеології.
13. Цінності консерватизму як ідеології.
14. Цінності націоналізму як ідеологія.
15. Цінності соціал-демократизму як ідеологія.
16. Основні цінності сучасної демократії.
17. Політична культура як модель орієнтації і поведінки людини у політичному житті.
18. Політичні цінності – універсалії.
19. Політичні цінності – мета.
20. Політичні цінності – засоби.

21. Безпека як політична цінність. Основні аспекти оцінки безпеки.
22. Порядок як політична цінність. Основні атрибути порядку.
23. Розвиток як політична цінність. Г.Алмонд і Л.Пай про процеси політичного розвитку.
24. Справедливість як політична цінність. Основні теорії справедливості.
25. Рівність як політична цінність, її змістовні характеристики.
26. Свобода як політична цінність. Актон Лорд про свободу як важливу політичну цінність.
27. Політична свобода і політична відповідальність.
28. Легітимність влади як політична цінність. Еволюція поглядів на проблему легітимності.
29. Політична влада як цінність, як засіб досягнення інших цінностей (К.Дойч).
30. Мир як політична цінність, як умова збереження основної цінності людини.
31. Реформа як політична цінність. Піввідношення реформи і революції.
32. Толерантність як політична цінність.
33. Політико-правовий нігілізм як антицінність. Форми прояву політико-правового нігілізму.
34. Популізм як антицінність у політиці.

Короткий термінологічний словник

Політичні цінності – найвищі принципи, які забезпечують злагод у суспільстві чи соціально-політичних групах відносно головних цілей і проблем.

Політична свідомість - це усвідомлення сфери політики соціальними суб'єктами (індивідами, групами, спільнотами та ін.).

Політична психологія - наукова дисципліна, що вивчає психологічні компоненти (настрої, думки, відчуття, ціннісні орієнтації і тощо) в політичному житті суспільства. Вони формуються і виявляються на рівні політичної свідомості націй, класів, соціальних груп, урядів, індивідів і реалізуються в їх конкретних політичних діях.

Політична психологія - це область політичної свідомості і політичної поведінки людей, яка виражає їх по переважно оцінне і, як правило, емоційно забарвлене відношення до політичної системи (перш за все до державної влади), до подій і фактів політичного життя.

політична ментальність - сукупність стабільних політичних цінностей, способів реагування суб'єктів політики на різноманітні соціальні зміни і політичні події.

Ідеологія - система поглядів, уявлень, ідей, що виражають інтереси того або іншого суспільства або соціальної спільності.

Теоретико-концептуальний, на якому формуються основні положення і обґрунтовуються ідеали і цінності певного класу, нації, соціальної спільності.

Програмно-політичний, на якому соціально-філософські принципи і ідеали перекладаються на мову програм і гасел, формується нормативна основа для ухвалення управлінських рішень і політичної поведінки громадян.

Актуалізований, який характеризує рівень освоєння громадянами ідей, мети, принципів конкретної ідеології. На цьому рівні визначається ступінь впливу ідеології на практичну діяльність людей.

Сакралізація політичної сфери: формування уявлень про політичну реальність через її трактування, як богоугодну чи, навпаки, боговідступну справу, як особливий засіб реалізації вказівок, які визначив Всевишній.

Екологічна домінанта особливо насичує політику в ХХ ст.; вона впливає на цілі та програми політичних партій і рухів, стає компонентом прогресивної, "рефлексивної" державної політики, лягає у підгрунття глобальних світових екологічних рухів.

Гуманітарна домінанта пов'язана з ідеєю захисту і реалізації прав людини. Вона суттєво впливає на механізм політичної влади, посилюючи особистісний вимір усіх соціополітичних реалій, засобів рішення соціальних проблем і досягнення політичних цілей. Дана ціннісна домінанта збагачує зміст традиційних політичних цінностей (напр., демократії, плюралізму, стабільності тощо).

Свобода – це найвища соціальна цінність. Без неї демократія неможлива. Політична свобода – це перша й найважливіша умова демократії.

Простір свободи – це своєрідний Всесвіт, у якому людина належить сама собі і може приймати будь-які рішення, які стосуються її.

Функції правопорядку — це напрями його впливу на процес формування стабільного упорядкування суспільних відносин правом.

Структура правопорядку — це єдність і одночасно поділ системи громадських відносин, урегульованих правом відповідно до їх галузевого змісту.

Суб'єкти права — держава, її органи, державні, громадські і комерційні організації, громадяни, які мають права, обов'язки, повноваження, відповідальність, суворо визначені конституцією, законами, іншими правовими актами — статична частина.

Легітимність – це етична, оцінна характеристика влади (існуюча влада є доброю чи поганою, справедливою або несправедливою, чесною або нечесною і т.д.). Легальність же – це юридична і тому етично нейтральна характеристика влади.

Легітимність – це переконаність людей у тому, що авторитет, який стоїть перед ними, несе вагомий моральний зміст. Вислів “конкретний авторитет легітимний” означає, що ті, хто мають владу, володіють нею по праву.

Ідеологія - система поглядів, уявлень, ідей, що виражають інтереси того або іншого суспільства або соціальної спільності. **Теоретико-концептуальний**, на якому формуються основні положення і обґрунтовуються ідеали і цінності певного класу, нації, соціальної спільності.

Програмно-політичний, на якому соціально-філософські принципи і ідеали перекладаються на мову програм і гасел, формується нормативна основа для ухвалення управлінських рішень і політичної поведінки громадян.

Актуалізований, який характеризує рівень освоєння громадянами ідей, мети, принципів конкретної ідеології. На цьому рівні визначається ступінь впливу ідеології на практичну діяльність людей.

Лібералізм - політична та ідеологічна течія, що об'єднує прихильників парламентського ладу, вільного підприємництва та демократичних свобод і обмежує сфери діяльності держави.

Консерватизм - політична ідеологія і практика суспільно-політичного життя, зорієнтована на збереження і підтримання існуючих форм соціальної структури, традиційних цінностей і морально-правових засад.

Правовий нігілізм полягає в загально-негативному, неповажному ставленні до права, у запереченні його верховенства, первинності закону та необхідності нормативного порядку.

Популізм — політика або риторика, яка апелює до простих народних мас, їхніх надій, страхів, незадоволення життям, і ґрунтується на протиставленні інтересів широких мас населення інтересам еліти.

Рекомендована навчальна й додаткова література

1. Актуальні проблеми розвитку правової системи України : зб. мат. круглого столу (Київ, 26.03.2014 р.) // МВС України, МОН України, НАВС, ННПП - Київ: ПП"МАРТ", - 2014 р. 126с. Шифр Х/А 437
2. Баранівський В. Ф. Політологія [Текст] : підручник / В. Ф. Баранівський ; Нац. акад. упр. - Київ : НАУ, 2016. - 235 с.
3. Бех В.П., Шалімова Є.О. Функціональна модель особистості: пошуки політикокультурних детермінант поведінки. – К. : Видавництво НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2009. – 255 с.
4. Бойко О.Д. Політичне маніпулювання: навч. посіб. / Олександр Дмитрович Бойко. К.: Академвидав, 2010. – 432 с. (Серія "Альма-матер").
5. Воронянський О.В. Політологія: підручник / [Воронянський О. В., Кулішенко Т. Ю., Скубій І.В.]; Харків. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. Петра Василенка. - Харків : ХНТУСГ ім. Петра Василенка, 2017. - 179 с.
6. Гирич І.Б. Українські інтелектуали і політична окремішність (середина ХІХ - початок ХХ ст.) [Текст]: [монографія] / Ігор Гирич. - Київ: Український письменник, 2014. - 494с.
7. Дюверже Морис. Политические партии / Л.А. Зимина (пер.с фр.). – 4-е изд. – М. : Академический Проект; Трикста, 2007. – 540 с.
8. Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку", всеукраїнська науково-практична конференція (2018 ; Херсон). Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку", 9-10 лютого 2018 р. [Текст] / Херсон. держ. ун-т, Юрид. ф-т, Чорномор. нац. ун-т ім. Петра Могили,

- Півден. регіон. наук. центр Нац. акад. прав. наук України ; [редкол.: О. С. Саїнчин та ін.]. - Херсон : Гельветика, 2018. - 123 с.
9. Заброда Д. Г. Адміністративно-правові засоби забезпечення реалізації державної антикорупційної політики в Україні [Текст]: моногр. / Д. Г. Заброда. - Сімферополь: Кримнавчпеддержвидав, 2014. - 392 с.
 10. Ігнатенко Т. С. Політика формування середнього класу: сутність, складові та пріоритетні напрями в Україні [Електронний ресурс] / Т. С. Ігнатенко // Бізнес Інформ. - 2018. - № 4. - С. 214-221.
 11. Конституція України [Текст]: станом на 22 січ. 2018 р.: відповідає офіц. тексту. - Харків : Право, 2018. - 70, [2] с.
 12. Кін Дж. Громадянське суспільство: старі образи, нове бачення. – К.: К.І.С.: Аналітично-дослідницький центр "АНОД", 2000. – 191 с.
 13. Колодій А., Харченко В., Климанська Л., Космина Я. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ельга-Н, Ніка-Центр, 2007. – 584 с.
 14. Кресіна І.О., Балан с.В. Політична відповідальність: суть, ознаки, особливості: наук. вид. – К., 2009. – 68 с.
 15. Нозик Р. Анархия, государство и утопия / Б. Пинскер (пер. с. английского). М.: ИРИСЭН, 2008. – 423 с.
 16. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія: підручник для студ. вищ. закладів освіти. – 5-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 304 с.
 17. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи : підручник : у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми ; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін.]. – Львів : «Новий Світ-2000», 2016. – Т. 1. – 516 с.
 18. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи : підручник : у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми ; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін.]. – Львів : «Новий Світ-2000», 2017. – Т. 2. – 535 с.
 19. Політологія: підручник / [М. П. Требін та ін.]; за ред. проф. М. П. Требіна; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - 2-ге вид., перероб. і допов. - Харків : Право, 2018. – 460 с.
 20. Політологія: підручник / О.В. Бабкіна (ред.), В.П. Горбатенко (ред.). – 3-те вид., перероб., доп. – К. : Академія, 2008. – 567 с.
 21. Політологія: підручник / М.М. Вегеш (ред.). – 3-те вид., перероб. і доповн. – К.: О.наня, 2008. – 384 с.
 22. Суспільно-політичні трансформації в Україні: від задумів до реалій: монографія / В.Ф. Солдатенко, Т.А. Бевз, В.П. Горбатенко та ін. – К.: Парлам. вид-во, 2009. – 536 с.
 23. Реалізація державної молодіжної політики в Україні [Текст]: монографія / С. М. Домбровська [та ін.]. - Харків: Нац. ун-т цивіл. захисту України, 2018. - 197 с.

24. Сучасна політична лексика : енциклопедичний словник-довідник / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Н. М. Хоми. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2015. – 396 с.
25. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 24 берез. 2012 р. № 212/2012. - Режим доступу : www.president.gov.ua.
26. Килиевич А. И. Англо-русский глоссарий терминов и понятий в сфере анализа политики, государственного управления и экономики общественного сектора / А. И. Килиевич. - Бишкек : Ун-т Центр. Азии, 2009. - 514 с.
27. Кілієвич О. Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки / О. Кілієвич. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2003. - 510 с.
28. Кілієвич О. Мікроекономіка для аналізу політики : підручник / О. І. Кілієвич, О. В. Мертенс. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2005. - 655 с.
29. Кілієвич О. І. Економічний аналіз державної політики : навч. посіб. / О. І. Кілієвич. - К. : НАДУ, 2012. - 96 с.
30. Колбеч Г. К. Політика: основні концепції в суспільних науках / Г. К. Колбеч ; пер. з англ. О. Дем'янчук. - К. : Видавн. дім "КМ Академія", 2004. - 127 с.
31. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. - К. : Велес, 1999. - 64 с.
32. Концепція вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України : Розпорядження КМУ від 4 жовт. 2006 р. № 504-р. - Режим доступу : www.rada.gov.ua
33. Методики проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 берез. 2004 р. № 308. - Режим доступу : www.rada.gov.ua
34. Методичні рекомендації щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм [Електронний ресурс] : Наказ Мінфіну України від 17 трав. 2011 р. № 608. - Режим доступу : www.rada.gov.ua
35. Методичні рекомендації щодо проведення оцінки економічної і соціальної ефективності виконання державних цільових програм [Електронний ресурс] : Наказ Мінекономіки України від 24 черв. 2010 р. № 742. - Режим доступу : www.rada.gov.ua
36. Оцінка впливу як спосіб удосконалення інструментів політики / Програма Sigma, вип. № 31. - К. : Видавн. дім "КМ Академія", 2002. - 76 с.
37. Оцінювання державних політик та програм : конспект лекцій до навч. дисципліни / уклад. : В. А. Ребкало, Ю. Д. Полянський. - К. : Вид-во НАДУ, 2004. - 88 с.

38. Оцінювання державних політик та програм : посіб. для виклад. з освіт.-проф. прогр. підгот. магістрів держ. упр. / Т. Англєрид, А. Андерсен та ін. - К. : Всеуито, 2003. - 151 с.
39. Пал Лєслї А. Аналіз державної політики : пер. з англ. / А. Лєслї Пал. - К. : Основи, 1999. - 422 с.
40. Парсонс Вєйн. Публічна політика / Вєйн Парсон. - К. : Видавн. дїм "КМ Академія", 2006. - 520 с.
41. Питання проведення органами державної контрольно-ревїзїйної служби державного фїнансового аудиту [Електронний ресурс] : Постанова Кабїнету Міністрів України від 25 берез. 2006 р. № 361. - Режим доступу : www.kmu.ua 83
42. Порядок розроблення та виконання державних цїльових програм [Електронний ресурс] : Постанова Кабїнету Міністрів України від 31 сїч. 2007 р. № 106. - Режим доступу : www.kmu.ua
43. Порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади [Електронний ресурс] : Постанова Кабїнету Міністрів України від 5 листоп. 2008 р. № 976. - Режим доступу : www.kmu.ua
44. Правила складання паспортів бюджетних програм місцевих бюджетів, квартального та річного звітів про їх виконання, здійснення монїторингу та аналізу виконання бюджетних програм, оцінки ефективності бюджетних програм [Електронний ресурс] : Наказ Мінфіну України від 9 лип. 2010 р. № 679. - Режим доступу : www.rada.gov.ua
45. Правила складання паспортів бюджетних програм [Електронний ресурс] : Наказ Мінфіну України від 29 груд. 2002 р. № 1098 (у редакції наказу Мінфіну від 14 сїч. 2008 р. № 19). - Режим доступу : www.rada.gov.ua
46. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. - К. : НІСД, 2012. - 256 с.
47. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України [Електронний ресурс] : Закон України від 23 берез. 2008 р. № 1602. - Режим доступу : www.rada.gov.ua
48. Про державні цїльові програми [Електронний ресурс] : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1621-IV. - Режим доступу : www.rada.gov.ua
49. Про доступ до публічної інформації [Електронний ресурс] : Закон України від 13 сїч. 2011 р. № 2939-VI. - Режим доступу : www.rada.gov.ua
50. Про забезпечення діяльності груп аналізу політики у центральних органах виконавчої влади та Секретарїаті Кабїнету Міністрів України [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабїнету Міністрів України від 7 лют. 2007 р. № 32-р. - Режим доступу : www.kmu.ua
51. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалїзації державної політики [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 15 верес. 2005 р. № 1276/2005. - Режим доступу : www.prezident.gov.ua

52. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листоп. 2010 р. № 996. - Режим доступу : www.kmu.ua
53. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики [Електронний ресурс] : Закон України від 1 лип. 2010 р. № 2411-VI. - Режим доступу : www.rada.gov.ua
54. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності [Електронний ресурс] : Закон України від 11 верес. 2003 р. № 1160-15. - Режим доступу : www.rada.gov.ua
55. Про затвердження Порядку проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм (аудиту ефективності) [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 серп. 2004 р. № 1017. - Режим доступу : www.kmu.ua
56. Про затвердження Примірного переліку результативних показників бюджетних програм [Електронний ресурс] : Наказ Мінфіну України від 18 січ. 2011 р. № 15. - Режим доступу : www.rada.gov.ua
57. Про Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс] : Закон України від 7 жовт. 2010 р. № 2591-VI. - Режим доступу : www.kmu.ua
58. Про Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12 берез. 2013 р. № 128/2013. - Режим доступу : www.prezident.gov.ua
59. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року [Електронний ресурс] : Закон України від 21 груд. 2010 р. № 2818-VI. - Режим доступу : www.rada.gov.ua 84
60. Про проведення моніторингу та оцінювання ефективності програмсоціальної підтримки населення [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 черв. 2012 р. № 554. - Режим доступу : www.kmu.gov.ua
61. Про Регламент Верховної Ради України [Електронний ресурс] : Закон України від 10 лют. 2010 р. № 1861-VI. - Режим доступу : www.rada.gov.ua
62. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квіт. 2003 р. № 621. - Режим доступу : www.kmu.gov.ua
63. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 24 берез. 2012 р. № 212/2012. - Режим доступу : www.prezident.gov.ua

64. Про центральні органи виконавчої влади [Електронний ресурс] : Закон України від 17 берез. 2011 р. № 3166-VI. - Режим доступу : www.rada.gov.ua
65. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" [Електронний ресурс] : Програма Президента України від 2 черв. 2010 р. - Режим доступу : http://president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf
66. Регламент Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лип. 2007 р. № 950 (у редакції постанови КМУ від 8 лип. 2009 р. № 712). - Режим доступу : www.kmu.gov.ua
67. Регуляторна політика: нові можливості / за ред. К. Ляпіної, Д. Ляпіна і Я. Демченкова. - К. : Ін-т конкурент. сусп-ва, 2004. - 170 с.
68. Рекомендації щодо проведення органами виконавчої влади системної роз'яснювальної роботи з пріоритетних питань державної політики [Електронний ресурс] : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 верес. 2010 р. № 1912-р. - Режим доступу : www.kmu.gov.ua
69. Розробка державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2002.
70. Розробка державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. І. Кілієвич, В. Є. Романов. - К. : К.І.С., 2002. - 320 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua
71. Скот Грегорі М. Документи з аналізу політики / Грегорі М. Скот // Розробка державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2002.
72. Тертичка В. Аналіз державної політики і політологія [Електронний ресурс] / В. Тертичка // Політ. менеджмент. - 2004. - № 6 (9). - С. 3-22. - Режим доступу : www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=34&c=596
73. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні [Електронний ресурс] / В. Тертичка. - К. : Основи, 2002. - 750 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua
74. Тертичка В. Суспільна політика: чи стала вона сферою наукового пошуку і прикладних досліджень в Україні? [Електронний ресурс] / В. Тертичка // Політ. менеджмент. - 2007. - № 1 (22). - С. 10-23. - Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=67&c=152>
75. Типовий регламент місцевої державної адміністрації [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 груд. 1999 р. № 2263 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 31 жовт. 2007 р. № 1270). - Режим доступу : www.kmu.gov.ua

76. Типовий регламент центрального органу виконавчої влади [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 верес. 2007 р. № 1143. - Режим доступу : www.kmu.gov.ua
77. Цілі розвитку тисячоліття. Україна - 2010 [Електронний ресурс]. Національна доповідь. - К. : М-во економіки України, 2010. - 107 с. - Режим доступу : www.UNDP.org.ua
78. Щодо проведення електронних консультацій з громадськістю на сайті "Громадянське суспільство і влада" : Наказ Мін'юсту України від 13 квіт. 2009 р. № 324/7.
79. Янг Е. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики : практ. посіб. для радників з державної політики у Центральній і Східній Європі / Е. Янг, Л. Куїнн ; наук. ред. пер. О. Кілієвич. - К. : К.І.С., 2003. 85
80. Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>
81. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.kmu.gov.ua
82. Сайт Центру адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу (сторінка "групи аналізу політики") [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.center.gov.ua
83. Урядовий веб-сайт "Громадянське суспільство і влада" [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://civic.kmu.gov.ua>
84. Сайт Інституту аналізу політики і стратегій, с. "Бібліотека" [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.ipas.org.ua/library
85. Сайт Міжнародного центру перспективних досліджень (практика впровадження засад АП в Україні) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.icps.com.ua
86. Лапин Н.И. Модернизация базовых ценностей россиян // Социологические исследования. – 1996. – №5. – С. 5.
87. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие // Вопросы философии. – 1996. – №4. – С. 46-51.
88. Ивин А.А. Основание логики оценок. – М., 1983. – С.12.
89. Рабочая книга социолога. – М., 1983. – С.15
90. Супрун В.И. Ценности и социальная динамика // Наука и ценности. – Новосибирск, 1987. – С.162.
91. Парсонс Т. Общий образ // Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы. – М., 1972. – С.368.
92. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие // Вопросы философии. – 1996. – №4. – С. 46-51.
93. Политико–правовые ценности: История и современность / под. ред. В.С.Нерсесянца., – М., 2000. – 341 с.
94. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие // Вопросы философии. – 1996. – №4. – С. 46-51.

95. Супрун В.И. Ценности и социальная динамика // Наука и ценности. Новосибирск, 1987. – С.133.
96. Цицерон. Про обов'язки. – К., 1998. – С. 57.
97. Цит. за Лосев А.Ф. Эллинистически римская эстетика I–II в.в. н.э. – М., – Моск. ун-т, 1979. – 416 с.
98. Денисенко В.М., Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму у політичних теоріях Нового часу європейської історії. – Львів, 1997. – 274 с.
99. Свобода як цивілізаційний принцип. Історичні форми політичних свобод: антропологічний та інституційний виміри: колективна монографія/ Київ – Львів: Простір М, 2017 – 492с.

УДК (321)
ББК 66
К-49

Климончук В.Й. Політичні цінності: Навчально-методичний посібник для студентів. Напрям підготовки 052 – «Політологія».

В авторській редакції.

Підписано до друку 3.09.2019р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 4,84. Наклад 100 прим. Зам. 87.

Друк: Підприємець Голіней О.М.
76008, Україна, м.Івано-Франківськ, вул.Галицька, 128,
Тел.: (0342) 580 432, +38 050 540 30 64